

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Rzeszów, dnia 7 lipca 2026 r.

Poz. 2775

UCHWAŁA NR XXVII/167/2026 RADY GMINY STUBNO

z dnia 2 lipca 2026 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Stubno na lata 2026-2029.

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Podkarpackiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu, **Rada Gminy Stubno**

uchwala, co następuje:

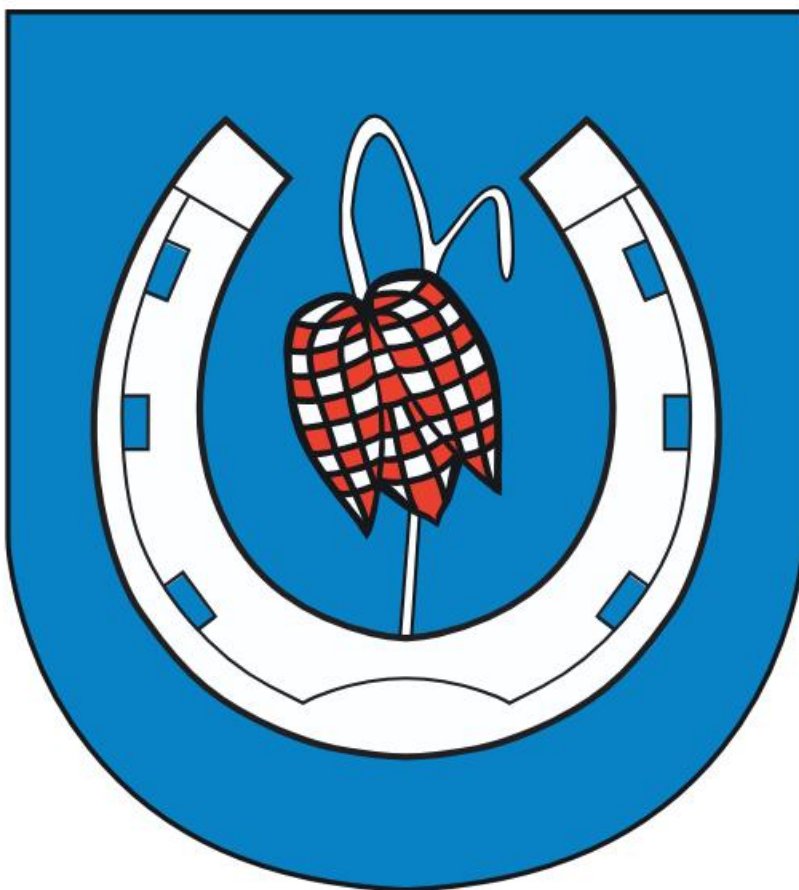
§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stubno na lata 2026-2029 w brzmieniu, jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Tomasz Serafin

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY STUBNO NA LATA 2026-2029

WOJEWÓDZKI
URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
z/s w Przemyślu
ZAOPINIOWANO
; DNIA 13.05.2026 r.

OPRACOWANIE:
Marta Danielska, Jakub Danielski,
gez2.wroclaw@gmail.com

Podkarpacki Wojewódzki
Konserwator Zabytków
mgr inż. arch. Adam Sapeta

MARZEC 2026

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	11
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	15
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	21
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	21
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Stubno ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	23
5.2.1. Charakterystyka gminy	23
5.3. Historia obszaru Gminy Stubno	24
5.4. Krajobraz kulturowy	25
5.4.1. Dziedzictwo materialne – najważniejsze zabytki Gminy Stubno.....	25
5.4.2. Dziedzictwo niematerialne	32
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	35
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	35
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	36
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	37
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	38
5.6.1. Zabytki archeologiczne.....	39
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	40
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	43
8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	46
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	47
9.1. Dotacje.....	48
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	50
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	52
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	53
10. Bibliografia.....	55
11. Spis tabel	56
12. Załączniki	56

1. Wstęp

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Stubno na lata 2026-2029 (zwany dalej GPOnZ) stanowi element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służy rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która nakłada na samorządy województw, powiatów oraz gmin obowiązek sporządzania – na okres czterech lat – programów opieki nad zabytkami.

Zgodnie z przepisami ustawy, ochrona zabytków jest zadaniem administracji publicznej i obejmuje działania zmierzające do tworzenia sprzyjających warunków prawnych, finansowych oraz organizacyjnych dla zachowania, zagospodarowania i utrzymania zabytków. Obejmuje ona również zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu oraz uszczuplaniu zasobów dziedzictwa kulturowego, a także kontrolę stanu zachowania i sposobu użytkowania zabytków. Istotnym elementem ochrony jest także uwzględnianie zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym w polityce planistycznej i środowiskowej.

Pojęcie „opieki nad zabytkami” odnosi się natomiast do działań podejmowanych przez właścicieli zabytków, polegających na zapewnieniu warunków do prowadzenia badań naukowych, realizacji prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, a także właściwego zabezpieczenia i utrzymania zabytków oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie. Do zakresu opieki zalicza się również popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz ich wartościach.

Ustawa reguluje ponadto kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, w szczególności dotyczące opracowania krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizacji organów ochrony zabytków oraz ich kompetencji. Zadania te realizują Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, a także wojewódzcy konserwatorzy zabytków wykonujący swoje obowiązki w imieniu wojewodów.

W akcie prawnym określono również formy ochrony zabytków, do których należą m.in.: wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie obiektu za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w dokumentach i decyzjach z zakresu planowania i zagospodarowania przestrzennego. Ustawa reguluje także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Zapisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w szczególności dotyczące form ochrony, pozostają komplementarne wobec regulacji zawartych w ustawach o samorządzie terytorialnym, planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz ochronie przyrody. Ponadto ustawa precyzuje zakres zadań administracji samorządu gminnego i powiatowego w obszarze ochrony zabytków oraz sprawowania nad nimi opieki.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki w Polsce objęte są ochroną, która została uznana za konstytucyjny obowiązek państwa oraz każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego, a także zadania państwa w zakresie jego ochrony, zostały określone w art. 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Uszczegółowienie tego konstytucyjnego obowiązku, wraz z określeniem kompetencji poszczególnych organów administracji publicznej oraz instytucji państwowych, następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., wprowadziła nowe podejście do ochrony zabytków, wiążąc ją z ochroną szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego. Zagadnienia te zostały osadzone w kontekście uczestnictwa Polski w kulturze i historii Europy, a przyjęte rozwiązania prawne dostosowano do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; **ust. 2:** „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1292 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),

f) instrumentami muzycznymi,

- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.”

– **art. 19**: „1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych:

- 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem;
- 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

– **art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

3)* inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

**Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).*

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **art. 81:** „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **art. 89,** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2025 r. poz. 1153 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U z 2024 r., poz. 1130 z późn. zm.).

Dnia 7 lipca 2023 r. została przyjęta zmiana ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Głównym celem reformy jest zwiększenie elastyczności i integralności systemu planowania, uproszczenie procedur oraz poprawa ładu przestrzennego w kraju. Dlatego wprowadzone zostały nowe narzędzia – plan ogólny a także zintegrowany plan inwestycyjny. Zmieniają się też zasady wydawania decyzji o warunkach zabudowy.

Plan ogólny, który docelowo zastąpi dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, ma charakter aktu prawa miejscowego, co oznacza, że zawarte w nim ustalenia są wiążące dla organów gminy na etapie procedowania planów miejscowych oraz w procesie wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Plan ogólny uchwała się obligatoryjnie dla całego obszaru gminy.

Każda gmina jest zobowiązana do uchwalenia takiego planu najpóźniej do 30 czerwca 2026 r. Założeniem ustawodawcy jest wprowadzenie określonej, przejrzystej struktury takiego dokumentu przy zachowaniu jego zwartej formy, czytelnej dla każdego odbiorcy. W planie ogólnym będą musiały znaleźć się dwa obligatoryjne elementy tj.: strefy planistyczne i gminne standardy urbanistyczne. Gmina będzie mogła ponadto fakultatywnie określić obszary uzupełnienia zabudowy oraz obszary zabudowy śródmiejskiej.

Znowelizowane przepisy przewidują także uproszczony tryb uchwalenia albo zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Będzie możliwe tylko w ściśle określonych w ustawie przypadkach. Postępowanie uproszczone będzie zatem wyjątkiem od reguły – zasadniczo ma być ono wykonywane przy dokonywaniu zmian w planach już uchwalonych a nie przy uchwalaniu nowych planów.

- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2025 r. poz. 418 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2025 r. poz. 647 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2024 r. poz. 87 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (Dz. U. z 2025 r. poz. 1338);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2021 r. poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2023 r. poz. 2425);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.) ze zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. Nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów strategicznych i planistycznych funkcjonujących na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

W swoich działaniach programowych GPOnZ nawiązuje do polityki krajowej, w szczególności w zakresie poprawy stanu zachowania zabytków, m.in. poprzez przekazywanie środków finansowych z budżetu gminy. Program uwzględnia także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działaniach promocyjnych gminy, usprawnienie przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także zapewnienie powszechnego dostępu do informacji o zasobie zabytkowym gminy.

Istotnym elementem GPOnZ jest również wspieranie inicjatyw służących zachowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji kulturowych, a także włączanie elementów lokalnego dziedzictwa kulturowego do procesu edukacyjnego oraz działalności kulturalnej prowadzonej na terenie gminy.

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 8 grudnia 2023 r.

Dokument ten wyznacza kierunki działań administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Opracowany został w Departamencie Ochrony Zabytków MKiDN na użytek generalnego konserwatora zabytków.

Program ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych, a także zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020 przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2) Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury.
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza poza 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu;
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego;
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego;
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość;
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Stubno wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030, Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030, Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030.
- powiatowym: Aktualizacja Programu Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2027.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025 został przyjęty Uchwałą Nr LVI/972/22 Sejmik Województwa Podkarpackiego 28 grudnia 2022 r.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami to strategiczny dokument opracowywany przez samorząd województwa, mający na celu ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego regionu. Określa on kierunki działań, priorytety i cele związane z opieką nad zabytkami, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Program uwzględnia zarówno potrzeby konserwatorskie, jak i społeczne i edukacyjne aspekty ochrony dziedzictwa.

Jako główny cel strategiczny kolejnej edycji Programu należy uznać wzmacnianie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości.

Służyć temu mają następujące priorytety:

PRIORYTET I. Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju – budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET II. Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

PRIORYTET III. Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego.

Celowi strategicznemu Programu, jak również wyznaczonym priorytetom podporządkowane są przyjęte w Programie kierunki działań oraz zadania. Dobór zadań wynika z kompetencji ustawowych samorządu województwa, w tym z połączenia koncepcji strategicznej z wymogami zawartymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnośnie merytorycznej zawartości programów opieki nad zabytkami.

PRIORYTET 1		PRIORYTET 2	
Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego		Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego województwa	
KIERUNEK DZIAŁANIA 1 Działania edukacyjne za pośrednictwem instytucji kultury oraz we współpracy z organizacjami społecznymi	KIERUNEK DZIAŁANIA 2 Działania edukacyjno-promocyjne za pośrednictwem mediów elektronicznych (strona internetowa województwa oraz podległych instytucji kultury, etc.)	KIERUNEK DZIAŁANIA 3 Bieżące użytkowanie i utrzymanie funkcjonalności obiektu z poszanowaniem jego specyfiki zabytkowej	KIERUNEK DZIAŁANIA 4 Monitoring stanu zachowania obiektów zabytkowych
ZADANIA	ZADANIA	ZADANIA	ZADANIA
1-1-1 Inicjowanie akcji edukacyjnych i promocyjnych na temat zasobu zabytków w województwie, na temat specyfiki regionalnej i wartości dziedzictwa kulturowego materialnego oraz niematerialnego za pośrednictwem szkół, instytucji kultury, stowarzyszeń, przy współpracy z zarządami powiatów i gmin oraz placówkami badawczymi regionu	1-2-1 Wspieranie publikacji informacji o dziedzictwie kulturowym regionu w portalach internetowych własnych oraz zewnętrznych, promujących walory i zasoby kulturowe oraz krajobrazowe Podkarpacia, a także szlaki kulturowe, które przechodzą przez obszar województwa	2-3-1 Kontynuacja dotowania prac konserwatorskich przy zabytkach przez udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego	2-4-1 Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz powiatami i gminami z terenu województwa w celu poprawy przepływu informacji na temat gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków
1-1-2 Włączanie się w funkcjonowanie i organizację lokalnych, regionalnych i ponadregionalnych szlaków dziedzictwa (szlaków kulturowych)	1-2-2 Podejmowanie działań promocyjnych przez udział (lub patronat) w inicjatywach na szczeblu wojewódzkim i krajowym, w których można prezentować zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu.	2-3-2 Zabezpieczenie środków finansowych na ochronę i utrzymanie obiektów zabytkowych pozostających we władaniu i zarządzie województwa,	2-4-2 Integrowanie działań z zakresu ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego w celu monitorowania ładunku krajobrazowego w obszarach cennych pod względem krajobrazu kulturowego
1-1-3 Promowanie dobrych praktyk w ochronie dziedzictwa kulturowego, przy wykorzystaniu konkursów, nagród, wydarzeń kulturalnych (np. Dni Dziedzictwa) oraz mediów	1-2-3 Wspieranie trwania i poszanowania regionalnych tradycji niematerialnych, stanowiących ważny wkład w dziedzictwo kulturowe kraju – promocja w mediach ogólnokrajowych działań związanych z wdrażaniem konwencji UNESCO o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego – propagowanie krajowych list konwencji	2-3-3 Realizacja zadań w zakresie opieki nad cmentarzami wojennymi z I wojny światowej	2-4-3 Prowadzenie monitoringu stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych pozostających we władaniu i użytkowaniu województwa podkarpackiego
1-1-4 Inicjowanie i wspieranie akcji informacyjnych dla właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie zasad i możliwości działań na rzecz	1-2-4 Wprowadzanie i aktualizacja informacji adresowanych do właścicieli i użytkowników zabytków na strony internetowe województwa podkarpackiego i wojewódzkich instytucji kultury	2-3-4 Korzystanie z dostępnych środków zewnętrznych dla poprawy stanu środowiska i krajobrazu kulturowego województwa w ramach kompetencji i zadań własnych samorządu województwa	2-4-4 Podejmowanie interwencji zgodnie z regulacjami prawnymi przez zawiadomienie organów ochrony zabytków w przypadku powzięcia informacji i udokumentowania zagrożenia lub niszczenia obiektu zabytkowego (nieruchomego, ruchomego lub archeologicznego)
		2-3-5 Współfinansowanie szlaków kulturowych – szlaków turystycznych i tematycznych (np. w zakresie udostępniania	2-4-5 Podejmowanie interwencji zgodnie z regulacjami prawnymi przez zawiadomienie organów ochrony zabytków, w przypadku uzyskania zgłoszenia natrafienia na przedmioty o charakterze archeologicznym

właściwego użytkowania i utrzymania obiektów zabytkowych 1-1-5 Wykorzystanie promocyjne i rozpropagowanie 10. rocznicy wpisu cerkwi drewnianych w regionie Karpat w Polsce i na Ukrainie na listę światowego dziedzictwa UNESCO (2023 r.)	1-2-5 Wsparcie procesów digitalizacji zbiorów muzealnych znajdujących się na terenie województwa podkarpackiego	zabytków na szlaku architektury drewnianej) 2-3-6 Bieżąca dbałość o stan zachowania i formy użytkowania obiektów pozostających we władaniu Województwa Podkarpackiego 2-3-7 Wspieranie instytucji kultury realizujących zadania z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami	2-4-6 Dokumentowanie bieżących działań związanych z pracami konserwatorskimi oraz inicjatywami w zakresie propagowania i ochrony dziedzictwa kulturowego 2-4-7 Monitorowanie i wspieranie działań w zakresie poprawy dostępności zabytków dla osób ze szczególnymi potrzebami
PRIORYTET 3 Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego			
KIERUNEK DZIAŁANIA 5 Budowa koalicji w pozyskiwaniu środków, finansowaniu i realizowaniu zadań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego		KIERUNEK DZIAŁANIA 6 Kształtowanie polityki województwa przez uwzględnianie w dokumentach zarządczych i planistycznych uwarunkowań i zadań w zakresie poszanowania dziedzictwa kulturowego	
ZADANIA		ZADANIA	
3-5-1 Zabezpieczenie środków na promocję (informacja turystyczna, informacja historyczna, konkursy i działania aktywizujące miejscową społeczność) w zakresie uczestniczenia w dokumentowaniu i ochronie dziedzictwa 3-5-2 Inicjowanie działań i wspieranie inicjatyw na rzecz ochrony zabytków przez udzielanie pomocy finansowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego 3-5-3 Wspieranie inicjatyw służących dokumentowaniu (fotografie, rysunki, opisy, zbieranie informacji historycznych i legend) tradycyjnego budownictwa wiejskiego i kapliczek przydrożnych w granicach województwa – inicjowanie konkursów, nagradzanie aktywnych szkół i organizacji społecznych. 3-5-4 Udział w finansowaniu szlaków kulturowych w zakresie udostępniania i dozoru obiektów zabytkowych (np. przewodnicy na szlaku architektury drewnianej lub w obiektach z listy światowego dziedzictwa UNESCO) 3-5-5 Wyracowanie merytorycznej współpracy w zakresie opieki nad zabytkowymi założeniami zieleni z instytucjami zajmujących się ochroną środowiska, planowaniem przestrzennym i ochroną zabytków, ze względu na szczególne znaczenie tych zabytków w obliczu zmian klimatycznych		3-6-1 Konsekwentne uwzględnianie potrzeb ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w dokumentach strategicznych, planistycznych i zarządczych, ze szczególnym uwzględnieniem analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego województwa 3-6-2 Wdrażanie wniosków audytu krajobrazowego w sferze planistycznej i zarządczej 3-6-3 Inicjowanie, opracowywanie i aktualizacja w skali województwa dokumentów dotyczących ochrony zabytków w sytuacjach kryzysowych i w przypadku szczególnych zagrożeń 3-6-4 Inicjowanie i wspieranie realizacji kompleksowego rozpoznania zasobu zabytków przemysłowych w województwie podkarpackim oraz wybór obiektów szczególnie wartościowych; wytypowanie i wykonanie prac studialnych wraz z propozycjami adaptacji do nowych funkcji najcenniejszych obiektów przemysłowych (działania wspólnie z samorządami lokalnymi, stowarzyszeniami, wojewódzkim konserwatorem zabytków, NID Oddział Rzeszów)	

3-5-6 Dążenie do zwiększenia ilości środków przeznaczanych na zakupy dzieł sztuki w muzeach podległych samorządowi województwa	
---	--

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego – Perspektywa 2030 został przyjęty Uchwałą Nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r.

To dokument strategiczny wyznaczający kierunki rozwoju przestrzennego całego regionu, uwzględniający równowagę pomiędzy rozwojem gospodarczym, społecznym i ochroną środowiska oraz dziedzictwa kulturowego.

W kontekście dziedzictwa kulturowego dokument ten:

- Uznaje ochronę dziedzictwa kulturowego za istotny element ładu przestrzennego, wskazując potrzebę zachowania materialnych i niematerialnych wartości kulturowych, takich jak zabytki nieruchome, historyczne układy urbanistyczne, krajobrazy kulturowe czy tradycje lokalne.
- Wskazuje na konieczność integracji ochrony dziedzictwa z planowaniem przestrzennym – zarówno w obszarach zurbanizowanych, jak i wiejskich. Zwraca uwagę na potrzebę zachowania tożsamości lokalnej i regionalnej poprzez ochronę historycznych struktur osadniczych, cennych obiektów architektury oraz zabytkowych zespołów krajobrazowych.
- Podkreśla rolę szlaków kulturowych i turystyki dziedzictwa jako narzędzi nie tylko promocji regionu, ale też jego zrównoważonego rozwoju. Promowane są działania służące adaptacji zabytków do nowych funkcji oraz ich udostępnianie społeczeństwu.
- Wspiera współpracę międzyinstytucjonalną i międzysamorządową w zakresie ochrony dziedzictwa, a także wskazuje na potrzebę uwzględnienia wartości kulturowych przy realizacji inwestycji infrastrukturalnych (np. drogowych czy energetycznych).

Dokument ten stanowi podstawę dla lokalnych i wojewódzkich programów opieki nad zabytkami, wyznaczając ogólne cele, takie jak: identyfikacja i dokumentacja zasobów dziedzictwa, ochrona ich wartości, integracja z politykami rozwoju przestrzennego oraz edukacja i promocja kulturowa.

W Planie wskazano, że ochrona zabytkowych obiektów i założeń przestrzennych będzie realizowana m.in. poprzez:

- tworzenie nowych parków kulturowych, jako formy ochrony krajobrazu kulturowego o ponadprzeciętnych walorach oraz wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, jak: historyczne układy urbanistyczne z zachowaną zabudową;
- uznanie za pomniki historii zabytkowych obiektów, zespołów architektonicznych i założeń przestrzennych;
- rewaloryzację historycznych układów urbanistycznych i innych założeń przestrzennych, w tym ruralistycznych, zarówno wpisanych do rejestru zabytków jak i pozostających poza nim.

W Planie określono, że w celu podniesienia konkurencyjności województwa przewiduje się zrównoważony rozwój turystyki, w tym rozwój infrastruktury turystyki, np. rozwój infrastruktury turystyki biznesowej.

• Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030

Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030 została przyjęta Uchwałą Nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r. Jest to najważniejszy dokument strategiczny regionu, wyznaczający cele i kierunki rozwoju społecznego, gospodarczego oraz przestrzennego Podkarpacia do roku 2030.

Główny celem Strategii jest Odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałe, zrównoważony i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia mieszkańców województwa.

W kontekście dziedzictwa kulturowego strategia traktuje jego ochronę i rozwój jako jeden z kluczowych filarów tożsamości i kapitału społecznego regionu. Wskazuje, że bogactwo zasobów dziedzictwa kulturowego – zarówno materialnego, jak i niematerialnego – powinno być chronione, promowane i wykorzystywane jako potencjał rozwojowy. Dokument podkreśla potrzebę prowadzenia działań konserwatorskich, rewitalizacyjnych oraz adaptacji zabytków do nowych funkcji, uwzględniając nowoczesne formy udostępniania dziedzictwa, w tym cyfryzację i wirtualizację zasobów kultury.

Strategia zakłada również rozwój infrastruktury kultury i tworzenie nowoczesnych produktów kulturowych, które wzmocnią atrakcyjność regionu oraz pobudzą aktywność społeczną i turystyczną. W priorytecie „Kapitał ludzki i społeczny” przewidziano konkretne działania na rzecz upowszechniania kultury, interpretacji dziedzictwa oraz budowania partnerstw między instytucjami kultury, samorządami i organizacjami pozarządowymi.

Strategia stanowi istotną podstawę dla lokalnych programów opieki nad zabytkami, planowania przestrzennego i projektów kulturowych. Integruje ona ochronę dziedzictwa z procesami edukacyjnymi, promocyjnymi i gospodarczymi, podkreślając znaczenie dziedzictwa jako żywego zasobu, służącego zrównoważonemu rozwojowi regionu.

• Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030

Regionalna Strategia Innowacji Województwa Podkarpackiego na lata 2021-2030 została przyjęta Uchwałą Nr /6976/22 Zarządu Województwa Podkarpackiego w dniu 11 stycznia 2022 r.

To dokument strategiczny, który wyznacza kierunki rozwoju regionu w obszarze innowacyjności, nowoczesnych technologii i cyfryzacji. Jego celem jest przekształcenie Podkarpacia w region oparty na wiedzy, kreatywności i partnerstwach międzysektorowych. Choć głównym obszarem zainteresowania są gospodarka i nauka, dokument w sposób wyraźny uwzględnia również dziedzictwo kulturowe jako ważny zasób społeczny i ekonomiczny.

W Strategii dziedzictwo kulturowe i kultura zostały ujęte jako jeden z priorytetowych obszarów w ramach rozwoju kapitału społecznego. Zwraca się uwagę na potrzebę nie tylko ochrony, ale także aktywnego wykorzystania zasobów kultury i dziedzictwa – zarówno materialnego, jak i niematerialnego – w sposób nowoczesny i funkcjonalny. Dokument podkreśla, że dziedzictwo może być impulsem do rozwoju innowacyjnych usług, nowoczesnej turystyki kulturowej oraz przestrzeni dla rozwoju kreatywnych form edukacji i przedsiębiorczości.

Szczególną rolę przypisano cyfryzacji dziedzictwa kulturowego, która ma służyć jego popularyzacji i szerszemu dostępowi społecznemu. Strategie zakładają rozwój narzędzi cyfrowych, takich jak wirtualne archiwa, aplikacje mobilne, cyfrowe rekonstrukcje zabytków czy interaktywne platformy promujące kulturę regionalną. Istotne znaczenie ma również modernizacja infrastruktury kultury oraz adaptacja historycznych obiektów do nowych funkcji kulturalnych, edukacyjnych i turystycznych.

Strategia akcentuje też potrzebę budowania partnerstw między instytucjami publicznymi, organizacjami społecznymi i sektorem prywatnym. Tego rodzaju współpraca ma wzmocnić możliwości finansowania i realizacji projektów związanych z ochroną dziedzictwa, a jednocześnie zwiększyć jego wpływ na rozwój lokalnych społeczności.

Podsumowując, Regionalna Strategia wpisuje dziedzictwo kulturowe w nowoczesną wizję rozwoju województwa, traktując je nie tylko jako wartość historyczną, ale także jako dynamiczny zasób o potencjale

edukacyjnym, gospodarczym i społecznym. Dzięki temu dziedzictwo staje się częścią innowacyjnej tożsamości regionu Podkarpackiego.

• Aktualizacja Programu Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2027

Aktualizacja Programu Rozwoju Powiatu Przemyskiego pn. Strategia Rozwoju Powiatu Przemyskiego do roku 2027 została przyjęta Uchwałą Nr XXVIII/208/2025 Rady Powiatu Przemyskiego z dnia 19 grudnia 2025 r.

Strategia jest podstawowym dokumentem programowym wyznaczającym kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przestrzennego powiatu w najbliższych latach. Jej opracowanie i aktualizacja wynikają z potrzeby dostosowania działań samorządu do zmieniających się uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, w szczególności do nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021-2027.

Celem niniejszej Strategii jest wyznaczenie spójnego i długofalowego kierunku rozwoju Powiatu Przemyskiego poprzez określenie priorytetów, celów strategicznych oraz kluczowych przedsięwzięć stanowiących podstawę planowania i realizacji działań do 2027 roku, a także wsparcie procesów decyzyjnych samorządu poprzez integrację środowisk społecznych, gospodarczych i instytucjonalnych.

W Strategii Rozwoju Powiatu wskazano, że powiat wyróżnia się bogatym dziedzictwem kulturowym oraz wielokulturową historią, które stanowią istotny element jego tożsamości i potencjału rozwojowego. Na jego terenie funkcjonują liczne instytucje kultury, biblioteki, domy ludowe oraz organizacje pozarządowe, aktywnie uczestniczące w życiu społecznym i kulturalnym. Corocznie organizowane są wydarzenia promujące lokalne tradycje, kulturę ludową oraz produkty regionalne, wzmacniające integrację mieszkańców i budujące pozytywny wizerunek powiatu.

W dokumencie podkreślono również znaczenie ambasadorów kultury, którzy reprezentują powiat podczas wydarzeń regionalnych i ogólnopolskich. Szczególne miejsce zajmuje Harcerska Orkiestra Dęta w Żurawicy – rozpoznawalny, wieloletni zespół muzyczny angażujący młodzież w działalność artystyczną. Ważnym reprezentantem lokalnych tradycji jest także Zespół Ludowy „Trójczyce”, kultywujący folklor i wzbogacający ofertę kulturalną powiatu swoimi występami.

Na podstawie analizy SWOT oraz misji i wizji, wyznaczono następujące cele strategiczne i operacyjne, które stanowią ramy dla działań rozwojowych Powiatu Przemyskiego do roku 2027.

Analiza celów strategicznych wskazuje, że zagadnienia związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego znajdują bezpośrednie odzwierciedlenie przede wszystkim w Celu Strategicznym 5 – Rewitalizacja przestrzeni publicznych oraz ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. W jego ramach kluczowe znaczenie mają cele:

- wsparcie projektów rewitalizacyjnych na obszarach zdegradowanych, obejmujących często historyczne układy urbanistyczne i obiekty zabytkowe;
- ochrona zabytków, w tym parków, obiektów sakralnych, dworów, zespołów pałacowych oraz elementów krajobrazu kulturowego;
- adaptacja obiektów zabytkowych na cele społeczne, edukacyjne i kulturalne;
- promocja dziedzictwa kulturowego poprzez materiały informacyjne, wydarzenia i markowe produkty lokalne; a także
- rozwój turystyki historycznej i kulturowej, wykorzystującej potencjał dziedzictwa jako czynnika rozwojowego.

Zagadnienia te wspierane są również pośrednio przez Cel Strategiczny 3 – Rozwój usług społecznych, edukacyjnych i kulturalnych, w szczególności poprzez działania:

- dotyczące wsparcia domów kultury i ośrodków społecznych;
- związane z aktywizacją organizacji pozarządowych, które często angażują się w ochronę i popularyzację lokalnego dziedzictwa.

Istotne znaczenie ma także Cel Strategiczny 6 – Rozwój współpracy międzygminnej i powiatowej, zwłaszcza w zakresie działań:

- dotyczących wspólnych inicjatyw kulturalnych i turystycznych;
- obejmujących wspólną promocję, tworzenie pakietów turystycznych i materiałów promocyjnych opartych na zasobach dziedzictwa kulturowego.

W sposób pośredni na stan i dostępność zabytków mogą oddziaływać również działania związane z rozwojem infrastruktury pieszo-rowerowej i tras turystycznych, a także przedsięwzięcia dotyczące termomodernizacji obiektów publicznych, zwłaszcza w sytuacji, gdy obejmują one budynki posiadające wartości historyczne.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

W niniejszym rozdziale omówiono aktualne dokumenty gminne, które wyznaczają kierunki działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego.

• Strategia Rozwoju Gminy Stubno na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Gminy Stubno na lata 2021-2030 została przyjęta Uchwałą Nr XXXIV/196/2021 Rady Gminy w Stubnie z dnia 22 listopada 2021 r.

Strategia jest podstawowym dokumentem wyznaczającym kierunki zrównoważonego rozwoju gminy oraz poprawy jakości życia mieszkańców, spójnym z dokumentami wyższego rzędu i lokalnymi regulacjami planistycznymi. Określa ramy działania samorządu w oparciu o analizę danych, diagnozę strategiczną, konsultacje społeczne oraz warsztaty z udziałem przedstawicieli różnych środowisk lokalnych, uwzględniając potencjał i potrzeby wspólnoty. Dokument ma charakter kierunkowy i otwarty – wskazuje cele i priorytety bez szczegółowego wykazu inwestycji, podlega monitorowaniu i może być aktualizowany w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania.

Priorytety określone w Strategii wynikają z przyjętej wizji rozwoju oraz zidentyfikowanych wyzwań i obejmują cztery równoważne obszary: nowoczesną gospodarkę i edukację, efektywne zarządzanie rozwojem, wysoką jakość życia mieszkańców oraz turystykę i rekreację. Dla każdego z nich wyznaczono cel strategiczny, cele operacyjne i kierunki interwencji, które stanowią otwarte ramy działań programowych, finansowych i organizacyjnych całej wspólnoty gminy. Poniżej wskazano te, które związane są z obszarem zabytków.

Obszar 2. Efektywne zarządzanie rozwojem gminy.

Cel operacyjny II.2. Wielofunkcyjny rozwój wsi.

Kierunki interwencji:

- Rozwój oferty sportowo-rekreacyjnej i kulturalnej na terenach wiejskich gminy m.in. poprzez rozbudowę, modernizację infrastruktury oraz doposażenie obiektów (w tym istniejących placów zabaw, miejsc sportowo-rekreacyjnych, sal/świetlic wiejskich).
- Rewitalizacja zdegradowanych terenów, w tym centrum miejscowości (w tym budowa i urządzenie bulwarów i skwerów), zagospodarowanie parków podworskich, inwestycje w budownictwo mieszkaniowe, by zapobiec migracji młodych mieszkańców do miast.

Obszar 4. Turystyka, rekreacja i oferta czasu wolnego.

Cel strategiczny IV: Wysoka atrakcyjność turystyczna i rekreacyjna gminy, oparta na bogatym dziedzictwie przyrodniczo-kulturowym i szerokiej ofercie czasu wolnego.

Kierunki interwencji:

- Rewitalizacja przestrzeni i obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe gminy Stubno (obiekty zabytkowe).
- Organizacja wydarzeń kulturalnych, bazujących na obrzędach i zwyczajach wiejskich oraz na produkcji rolnej.

Cel operacyjny IV.2. Rozwój turystyki.**Kierunki interwencji:**

- Rozwój aktywnego wypoczynku i zwiększenie potencjału turystycznego gminy m.in. poprzez rozbudowę rekreacyjnoturystycznych ścieżek rowerowych oraz szlaków turystycznych.
- Rozwój istniejącej bazy sportowo-rekreacyjnej, w tym budowa bazy sportowo-rekreacyjnej w Baryczu i Chałupkach Dusowskich.
- Budowa i modernizacja kompleksów turystycznych.
- Organizacja wydarzeń kulturalnych, bazujących na zwyczajach wiejskich oraz na produkcji rolnej.
- Budowa nowych alejek w parkach, miejscach zalesionych, centrach miejscowości z obszaru Gminy Stubno.

Cel operacyjny IV.3. Poprawa oferty kulturalnej i rekreacyjno-sportowej.**Kierunki interwencji:**

- Organizacja imprez o charakterze ponadlokalnym.
- Modernizacja, remont i wyposażenie Gminnej Placówki Kultury oraz świetlic wiejskich (w zakresie świadczenia usług kulturalnych).

Cel operacyjny IV.4 Wzmocnienie promocji i zwiększenie popytu na turystykę, kulturę i rekreację.**Kierunki interwencji:**

- Poprawa dostępu do informacji o obiektach turystycznych w Gminie Stubno poprzez m.in. oznakowanie miejsc turystycznych, stosowanie elementów wizualizacji na portalu gminnym, publikacje i akcje promocyjne.
- Współpraca z mediami lokalnymi i regionalnymi w zakresie promocji czasu wolnego, markowych produktów turystycznych i wydarzeń kulturalnych.
- Intensywne działania promocyjne, w zakresie promocji kulturalnej i tożsamości lokalnej (m.in. sprawna obsługa strony internetowej gminy, likwidacja szpecących tablic i emblematów oraz posadowienie nowych itp.; szkolna edukacja kulturalno-artystyczna – zajęcia pozalekcyjne dla dzieci i młodzieży).

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stubno

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Stubno przyjęto Uchwałą Nr IV/17/02 Rady Gminy w Stubnie z dnia 30 grudnia 2001 r., które zmienioną Uchwałą Nr XXVIII/162/2021 Rady Gminy Stubno z dnia 12 kwietnia 2021 r.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

Ochrona krajobrazu kulturowego na terenie Gminy Stubno została uwzględniona przy określaniu struktury obszarów przeznaczonych pod zabudowę oraz przy ustalaniu parametrów i wskaźników zagospodarowania przestrzennego. Przyjęto zasadę koncentracji zabudowy oraz dążenie do uporządkowania istniejącej struktury przestrzennej, tak aby nowe inwestycje harmonijnie wpisywały się w otoczenie. Ustalenia sporządzanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego powinny kontynuować i uszczegóławiać te założenia, zapewniając zachowanie spójności przestrzennej i poszanowanie historycznego charakteru poszczególnych miejscowości.

W obszarach o spójnym wyrazie architektonicznym i dominującej jednolitej zabudowie ustalenia planistyczne powinny nawiązywać do istniejących form poprzez określenie takich parametrów, jak forma i spadki dachów, wysokość budynków, powierzchnia zabudowy, wielkość działek budowlanych czy linie zabudowy, a w uzasadnionych przypadkach także kolorystyka i materiały wykończeniowe. W przypadku

terenów o zabudowie niejednorodnej, nieobjętych ochroną konserwatorską i pozbawionych wyraźnie ukształtowanego charakteru, zasadne jest ograniczenie regulacji do określenia podstawowych gabarytów obiektów, bez wprowadzania szczegółowych wymagań estetycznych. Na nowych terenach inwestycyjnych, gdzie brak jednoznacznego kontekstu historycznego, należy dążyć do tworzenia spójnych struktur przestrzennych, przy zachowaniu ładu przestrzennego, bez konieczności bezpośredniego odwoływania się do architektury regionalnej.

Na obszarach objętych ścisłą ochroną konserwatorską kształtowanie zabudowy i jej otoczenia powinno zapewniać ochronę ciągów i osi widokowych oraz właściwe relacje przestrzenne pomiędzy obiektami, z uwzględnieniem skali historycznej zabudowy i ukształtowania wnętrza urbanistycznych. W odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków należy dążyć do ich pełnej rewaloryzacji wraz z ochroną otoczenia. Obowiązuje zakaz wyburzania, rozbudowy, nadbudowy oraz zmiany formy dachów i elewacji, a wszelkie prace remontowe powinny być prowadzone z zastosowaniem odpowiednich zabiegów konserwatorskich. Działania inwestycyjne wymagają uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i muszą być realizowane na podstawie zatwierdzonej dokumentacji oraz wytycznych konserwatorskich. Obiektom zabytkowym należy zapewnić właściwą ekspozycję, unikając lokalizacji w ich bezpośrednim otoczeniu obiektów wielkogabarytowych, które mogłyby zakłócić historyczny krajobraz.

W odniesieniu do obiektów przewidzianych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków ochronie podlegają przede wszystkim ich charakterystyczne bryły, formy dachów, rozwiązania architektoniczne, tradycyjne materiały oraz historyczny wystrój elewacji. Celem tych działań jest zachowanie tradycyjnej zabudowy wiejskiej, w tym zagrodowej, oraz małomiasteczkowej, wraz z jej historycznymi gabarytami i detalem architektonicznym. Jednocześnie wskazane jest włączanie zabytków w sferę zainteresowań krajoznawczych oraz ich wykorzystanie na cele turystyczne i kulturalne, co sprzyja ich aktywnej ochronie.

Na terenach występowania stanowisk archeologicznych prowadzenie prac ziemnych wymaga zapewnienia nadzoru archeologicznego, a w razie potrzeby przeprowadzenia badań ratowniczych. Koszty takich działań ponosi inwestor, a ich realizacja wymaga uzyskania stosownego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Stubno ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Stubno jest gminą wiejską położoną we wschodniej części województwa podkarpackiego, w powiecie przemyskim, stanowiąc jego najbardziej wysuniętą na północ jednostkę administracyjną. W skład gminy wchodzi osiem sołectw: Barycz, Gaje, Hruszowice, Kalników, Nakło, Starzawa, Stubienko i Stubno. Gmina graniczy z czterema jednostkami samorządowymi po stronie polskiej – gminą Radymno od północy i północno-zachodu, gminą Orły od zachodu oraz gminami Żurawica i Medyka od południa – a od wschodu z Ukrainą, co nadaje jej istotny, przygraniczny charakter.

Przez teren gminy przepływa rzeka Wisznia, prawy dopływ Sanu, dzieląc jej obszar na dwie części – mniejszą północną oraz niemal dwukrotnie większą południową. Gmina położona jest w zlewni rzeki San (rzeka II rzędu) oraz jej dopływu Wiszni (rzeka III rzędu). Do lewobrzeżnych dopływów Wiszni należą „Kowaliki od granicy państwa”, „Młynówka” oraz „Potok w Hruszowicach”, natomiast po stronie prawej występuje „Kanał Bucowski wraz z Kanałem Ulgi”.

Gmina Stubno wyróżnia się znacznymi walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi, które stanowią istotny potencjał rozwojowy w zakresie turystyki i rekreacji. Na jej terenie znajdują się liczne formy ochrony przyrody, w tym rezerwat „Szachownica Kostkowata” oraz „Starzawa”, Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Natura 2000 „Rzeka San” PLH180007, dwa użytki ekologiczne oraz 66 pomników przyrody obejmujących łącznie 66 drzew.

5.3. Historia obszaru Gminy Stubno

Obszar dzisiejszej Gminy Stubno znajduje się w obrębie historycznej Ziemi Przemyskiej, której rozwój osadniczy uległ intensyfikacji po włączeniu tych terenów do Królestwa Polskiego w XIV w. Kolonizacja prowadzona była zarówno na prawie polskim, jak i ruskim, co od początku nadawało regionowi charakter pogranicza kulturowego.

Najstarsze miejscowości obecnej gminy posiadają metrykę średniowieczną. Starzawa wzmiankowana jest w źródłach już w 1374 r., w dokumentach dotyczących nadania dóbr ziemskich w ziemi przemyskiej. Kalników pojawia się w przekazach pisanych w XV w. (ok. 1430-1440), jako wieś funkcjonująca w strukturze dóbr szlacheckich. Sama wieś Stubno odnotowana została w źródłach w XV stuleciu (prawdopodobnie w latach 20.-30. XV w.), jako osada o charakterze rolniczym, związana z lokalną parafią i systemem feudalnym. W kolejnych stuleciach utrwaliła się sieć osadnicza obejmująca m.in. Nakło, Hruszowice i Barycz, których początki również sięgają późnego średniowiecza.

W okresie I Rzeczypospolitej wsie te funkcjonowały jako typowe osady rolnicze. Gospodarka opierała się na uprawie zbóż, hodowli oraz działalności folwarków należących do szlachty. Ze względu na położenie w pobliżu Przemyśla oraz szlaków handlowych prowadzących na Ruś, obszar ten posiadał znaczenie komunikacyjne i gospodarcze, choć pozostawał terenem narażonym na zniszczenia w czasie najazdów tatarskich w XV-XVII w.

Szczególnie istotnym elementem dziejów regionu była jego wielokulturowość. Od średniowiecza obszar ten zamieszkiwała ludność polska (katolicka obrządku łacińskiego) oraz ruska (później określana jako ukraińska), wyznania prawosławnego, a następnie greckokatolickiego. W krajobrazie kulturowym współistniały kościoły rzymskokatolickie oraz cerkwie, a struktura etniczna wsi często była mieszana. W niektórych miejscowościach funkcjonowały również niewielkie społeczności żydowskie, zajmujące się handlem i rzemiosłem.

Po I rozbiorze Polski w 1772 r. teren ten znalazł się w granicach monarchii habsburskiej jako część Galicji. Austriacka administracja prowadziła dokładne spisy ludności i reformy administracyjne, które potwierdzają zróżnicowanie etniczne i wyznaniowe regionu. Zniesienie pańszczyzny w 1848 r. przyczyniło się do przemian społecznych, lecz nie zatarło wielokulturowego charakteru tych ziem.

W okresie międzywojennym (1918-1939) miejscowości te należały do powiatu przemyskiego w województwie lwowskim. Według spisów powszechnych znaczny odsetek mieszkańców stanowili Ukraińcy (Rusinowie), obok ludności polskiej. Wydarzenia II wojny światowej, a następnie powojenne zmiany granic oraz wysiedlenia ludności ukraińskiej w latach 1944-1947 (w tym akcja „Wisła”), doprowadziły do zasadniczej zmiany struktury narodowościowej regionu. W efekcie dawny, wyraźnie pograniczny i wielokulturowy charakter tych miejscowości uległ znacznemu ograniczeniu.

Historia miejscowości Gminy Stubno stanowi zatem przykład dziejów pogranicza polsko-ruskiego – obszaru, gdzie przez stulecia przenikały się tradycje, języki i obrządki religijne, pozostawiając trwałe ślady w układzie przestrzennym wsi, architekturze sakralnej oraz lokalnej tożsamości mieszkańców.

5.4. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń ukształtowana na przestrzeni wieków w wyniku współdziałania środowiska naturalnego i działalności człowieka. Obejmuje on zarówno elementy materialne, takie jak zabytkowa zabudowa, układy ruralistyczne, drogi, cmentarze czy obiekty sakralne, jak i niematerialne – tradycje, historyczne funkcje miejsc oraz utrwalone sposoby użytkowania terenu.

Krajobraz kulturowy Gminy Stubno stanowi rezultat wielowiekowego współistnienia człowieka i środowiska przyrodniczego, kształtowanego przez procesy osadnicze, przemiany gospodarcze oraz uwarunkowania historyczne charakterystyczne dla obszarów pogranicza. Jego obecny obraz jest efektem nakładania się kolejnych warstw osadniczych – od pradziejowych śladów obecności człowieka, poprzez średniowieczne układy ruralistyczne, aż po przekształcenia nowożytne i współczesne.

Specyfika krajobrazu kulturowego gminy wynika z jej położenia w obrębie historycznej Ziemi Przemyskiej, w strefie oddziaływania różnych tradycji kulturowych i wyznaniowych. Przez stulecia przenikały się tu wpływy polskie i ruskie (ukraińskie), co znalazło odzwierciedlenie w strukturze osadniczej, architekturze sakralnej oraz układzie przestrzennym wsi. Krajobraz ten zachował czytelne elementy dawnych podziałów własnościowych, historycznych traktów komunikacyjnych, zespołów dworskich oraz tradycyjnej zabudowy zagrodowej.

Dominujący charakter rolniczy gminy wpłynął na ukształtowanie otwartego krajobrazu pól uprawnych, łąk i zadrzewień śródpolnych, w których osadzone są zwarte układy wiejskie o historycznej genezie. Istotnym elementem krajobrazu są także obiekty sakralne, cmentarze, kapliczki i krzyże przydrożne, stanowiące materialne świadectwo lokalnej tożsamości i tradycji religijnej.

Krajobraz kulturowy Gminy Stubno należy postrzegać jako przestrzeń o wysokiej wartości historycznej i tożsamościowej, w której relacje między układem przestrzennym, zabudową, strukturą własnościową i środowiskiem przyrodniczym tworzą spójną, choć zróżnicowaną całość. Stanowi on istotny element dziedzictwa regionu oraz podstawę do dalszych analiz dotyczących jego ochrony i kształtowania.

5.4.1. Dziedzictwo materialne – najważniejsze zabytki Gminy Stubno

Zasób zabytków na terenie Gminy Stubno jest zróżnicowany pod względem funkcjonalnym i chronologicznym, odzwierciedlając wielowarstwową historię regionu oraz jego pograniczny charakter. W strukturze obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków dominują obiekty sakralne i sepulkralne, zespoły dworsko-parkowe, pozostałości historycznej zabudowy zagrodowej oraz elementy małej architektury sakralnej – kapliczki, krzyże i figury przydrożne. Istotną grupę stanowią także obiekty użyteczności publicznej z przełomu XIX i XX w., w tym szkoły, budynki administracyjne oraz dawne plebanie.

Pod względem chronologicznym najliczniejszą grupę tworzą obiekty powstałe w XIX w. oraz w 1 połowie XX w. Są to zarówno murowane i drewniane domy mieszkalne, budynki gospodarcze, jak i zespoły sakralne oraz cmentarze. Część obiektów posiada genezę starszą, jednak ich obecna forma architektoniczna jest efektem przekształceń z XIX stulecia. Widoczne są również ślady zabudowy z okresu międzywojennego, co potwierdza ciągłość rozwoju przestrzennego miejscowości w tym czasie.

Do najważniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego gminy należą te wpisane do rejestru zabytków, które posiadają najwyższą rangę ochrony konserwatorskiej. Wśród nich szczególne znaczenie ma zespół dworsko-parkowy w Stubnie (XIX/XX w.), obejmujący dwór, oficynę, park oraz towarzyszącą zabudowę folwarczną, w tym stajnię i spichlerz. Zespół ten stanowi istotne świadectwo historycznej struktury majątkowej i gospodarczej regionu.

Ważną grupę stanowią obiekty sakralne, w tym zespół cerkwi greckokatolickiej w Stubienku (1898 r.), obecnie kościół rzymskokatolicki, oraz cerkiew prawosławna w Kalnikowie (1882 r.) wraz z dzwonnica. Obiekty te są wyrazem wielokulturowego i wielowyznaniowego dziedzictwa gminy, dokumentując obecność ludności ruskiej (ukraińskiej) oraz przemiany wyznaniowe po II wojnie światowej.

W rejestrze zabytków znajdują się również cmentarze – rzymskokatolickie, prawosławny oraz wojenne z okresu I wojny światowej (m.in. w Kalnikowie, Starzawie i Stubnie), które stanowią istotny element krajobrazu

kulturowego oraz materialne świadectwo wydarzeń historycznych. Na uwagę zasługuje także grodzisko w Hruszowicach-Gajach datowane na XV wiek, będące reliktem dawnych struktur obronnych.

Uzupełnieniem zasobu rejestrowego są pojedyncze obiekty małej architektury sakralnej, takie jak kaplice grobowe, krzyże i figury przydrożne, których powstanie wiąże się głównie z XIX w. i początkiem XX w. Stanowią one trwałe elementy tradycyjnego krajobrazu wiejskiego.

Całość zasobu zabytkowego Gminy Stubno świadczy o zachowaniu czytelnych elementów historycznego układu przestrzennego wsi oraz materialnych śladów wielokulturowej przeszłości regionu. Najcenniejsze obiekty wpisane do rejestru zabytków wyznaczają kluczowe punkty krajobrazu kulturowego gminy i stanowią podstawowe nośniki jej tożsamości historycznej.

Najcenniejsze elementy dziedzictwa kulturowego gminy stanowią obiekty wpisane do rejestru zabytków, które zostały scharakteryzowane poniżej. Zespół obiektów rejestrowych obejmuje zabytki o funkcjach sakralnych, sepulkralnych oraz rezydencjonalno-gospodarczych, datowane głównie na XIX i pocz. XX w., uzupełnione cmentarzami wojennymi z 1915 r. Struktura ta odzwierciedla wielowyznaniowy charakter regionu, przemiany własnościowe oraz skutki działań wojennych. Całość stanowi spójny i zróżnicowany zasób dziedzictwa kulturowego, silnie powiązany z krajobrazem oraz historyczną strukturą osadniczą gminy.

Cerkiew greckokatolicka pw. Zaśnięcia Bogurodzicy, ob. prawosławna (cerkiew i dzwonnica) w Kalnikowie – zespół obejmuje murowaną cerkiew oraz wolnostojącą, drewnianą dzwonnice. Świątynia wzniesiona została w 1920 roku i pierwotnie pełniła funkcję cerkwi greckokatolickiej; obecnie użytkowana jest jako cerkiew prawosławna. Obiekt usytuowany jest w centrum wsi, na wyniesieniu, po północnej stronie drogi prowadzącej ze Stubna do Zagrobla. Teren przycerkiewny zachował elementy starodrzewu oraz nowsze nasadzenia. W północno-wschodniej części parceli znajduje się drewniana dzwonnica, a w sąsiedztwie świątyni – pamiątkowe obeliski.

Cerkiew jest budowlą orientowaną, murowaną z cegły, otynkowaną, z kamiennym cokołem. Ma układ trójdzielny z nawą poszerzoną o płytkie przestrzenie boczne, co nadaje jej formę krzyżową o zredukowanych ramionach. Prezbiterium zamknięte jest ścianą prostą i flankowane parą zakrystii. Nad trzema głównymi częściami znajdują się dachy kalenicowe. Dominantę bryły stanowi wysoki, drewniany tambur o sześciobocznej podstawie, zwieńczony baniastym hełmem, usytuowany nad nawą. Nad prezbiterium i babińcem wznoszą się makowice.

Wnętrze posiada układ przestrzenny typowy dla cerkwi trójdzielnej. Nawa i sanktuarium przykryte są sklepieniami kolebkowymi, natomiast w babińcu i zakrystiach zastosowano stropy płaskie. Przestrzeń babińca jest dwukondygnacyjna, z chórem śpiewaczym na wyższej kondygnacji, oddzieloną drewnianą balustradą. Stropy i ściany dekorowane są polichromią, a wyposażenie – w tym ikonostas i ołtarze boczne – pochodzi z końca XIX i początku XX w.

Elewacje otynkowane, artykułowane pilastrami i profilowanymi gzymsami, przeprute są wysokimi, arkadowo zamkniętymi oknami. Portal wejściowy od zachodu ma formę arkadową, flankowaną kolumnami. Dachy nad poszczególnymi częściami bryły zróżnicowane są wysokością; nad nawą dwuspadowy, nad prezbiterium i babińcem dachy siodłowe, nad zakrystiami pulpitowe. Całość pokryta jest blachą.

Dzwonnica, położona w północno-wschodniej części parceli, stanowi odrębny, drewniany obiekt o konstrukcji słupowej, wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu. Jej forma harmonizuje stylistycznie z architekturą cerkwi, tworząc spójne założenie sakralne.

Zespół cerkiewny w Kalnikowie jest jednym z najważniejszych obiektów sakralnych gminy i świadectwem ciągłości tradycji wschodniego chrześcijaństwa na tym obszarze. Jego wyrazista bryła z charakterystycznym hełmem baniastym oraz zachowane elementy wystroju wnętrza stanowią istotny element krajobrazu kulturowego miejscowości i całej gminy.

W latach 2024-2025, w cerkwi przeprowadzone zostały prace konserwatorskie polegające na rewitalizacji kopuł oraz konstrukcji sklepień, a także konserwacja obrazów oraz ikony, na które Parafia Prawosławna Zaśnięcia NMP w Kalnikowie otrzymała dotację z budżetu Gminy Stubno oraz Rządowego Programu Odbudowy Zabytków, na łączną kwotę 979 241,89 zł.

Zespół cerkwi gr.-kat., obecnie kościół rzym.-kat., filialny pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (cerkiew i dzwonnica) w Stubienku – obejmuje drewnianą cerkiew greckokatolicką wraz z wolnostojącą dzwonnica, wzniesione w poł. XIX w. (pocz. bud. 1849 r.) w miejscu starszej świątyni drewnianej. Obiekt reprezentuje typ cerkwi zlatynizowanej (postjózefińskiej), bezwieżowej, charakterystycznej dla regionu. W latach 90. XIX w. świątynię, pierwotnie dwudzielną, rozbudowano o babiniec. W 1899 r. wnętrze pokryto polichromią, a w 1900 r. ufundowano ikonostas z ikonami autorstwa Józefa Sidorowicza z Buczacza (w 1992 r. przeniesiony do nowej cerkwi w Mokrem).

Po II wojnie światowej cerkiew zaadaptowano na kościół rzym.-kat. Od lat 60. XX w. budynek użytkowany był jako magazyn zboża przez Spółdzielnię Samopomoc Chłopską. Po remoncie przeprowadzonym w latach 1974-1975 świątynia ponownie zaczęła pełnić funkcję sakralną. Generalny remont dawnej cerkwi i dzwonnicy wykonano w latach 2003-2007, natomiast w latach 2007-2010 przeprowadzono kompleksowe prace konserwatorskie przy polichromii ściennej. Równolegle uporządkowano otoczenie – oczyszczono ciek wodny, wyremontowano mostek oraz wykonano nowe ciągi piesze.

Zespół położony jest przy drodze powiatowej prowadzącej z Radymna do Stubna. Od północy ograniczony jest częściowo wyschniętym ciekim wodnym, od wschodu stawem, a od zachodu rozległym cmentarzem. Do świątyni prowadzi mostek, co sprawia wrażenie jej usytuowania na wyodrębnionej „wysepce”. Dzwonnica zlokalizowana została po południowej stronie dawnej cerkwi, w sąsiedztwie babinca.

Dawna cerkiew jest orientowana, trójdzielną, z nawą na planie prostokąta, węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie oraz prostokątnym babiniec. Przy prezbiterium znajdują się dwie przybudówki. Obiekt wzniesiono w konstrukcji zrębowej, z podwaliną na obłap i bierwionami łączonymi na jaskółczy ogon z ostatkami, wzmacnianej lisicami. Babiniec o konstrukcji ramowej został od wewnątrz obity deskami. Ściany oszalowano pionowymi deskami. Nad nawą i babiniec znajdują się dachy dwuspadowe, nad prezbiterium pięciopółaciowy, a nad przybudówkami dachy pulpitowe; całość kryta blachą. Nawę wieńczy sygnaturka konstrukcji ramowej z kutym krzyżem.

Wnętrze nakryte jest stropem płaskim wspartym na dwóch parach ośmiobocznych filarków. Ściany i stropy zdobią iluzjonistyczne malowidła z końca XIX w., przedstawiające sceny figuralne ujęte w architektoniczne podziały i detale ornamentalne, stanowiące jeden z najcenniejszych elementów wystroju.

Dzwonnica wzniesiona została na rzucie kwadratu jako dwukondygnacyjna, w konstrukcji słupowo-ramowej, na kamiennym podmurowaniu. Posiada pseudoizbicę z otwartą galerią słupową. Dach namiotowy wraz z daszkiem okapowym kryty jest blachą. Remont dzwonnicy przeprowadzono w latach 2006-2007.

Stan zachowania zespołu jest dobry. Obiekty utrzymane są w należyтым stanie technicznym, a przeprowadzone w ostatnich dekadach prace remontowe i konserwatorskie przywróciły im pierwotne walory estetyczne i użytkowe.

Dawny zespół cerkiewny w Stubienku posiada wysoką wartość historyczną, artystyczną i krajobrazową. Stanowi cenny przykład drewnianej architektury sakralnej poł. XIX w., reprezentującej typ cerkwi postjózefińskiej. Szczególne znaczenie mają zachowane polichromie iluzjonistyczne z końca XIX w., podnoszące rangę obiektu w skali regionu. Zespół jest ważnym świadectwem wielokulturowego dziedzictwa gminy oraz trwałym elementem jej krajobrazu kulturowego.

Cmentarz w Kalnikowie – pierwotnie prawosławny, obecnie pełniący funkcję cmentarza komunalnego, zlokalizowany jest w zachodniej części miejscowości, wśród pól, w niewielkiej odległości od cerkwi. Założony został w drugiej połowie XIX wieku, a najstarsze zachowane nagrobki datowane są na 1885 r. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków jako istotny element dziedzictwa wyznaniowego i krajobrazowego miejscowości.

Cmentarz zajmuje powierzchnię ok. 1,30 ha i ma wydłużony, nieregularny kształt. Jego rozplanowanie ma charakter swobodny, bez wyraźnego podziału na kwatery. Czytelność układu przestrzennego zachowała się w zakresie rozmieszczenia nagrobków i mogił, natomiast brak jest wyraźnie wyodrębnionych sektorów. Obecnie teren jest ogrodzony a, wejście do niego prowadzi przez jedną bramę.

W obrębie cmentarza znajduje się kaplica grobowa oraz liczne nagrobki wolnostojące i mogiły ziemne. Najstarsze pomniki wykonane są z kamienia i mają zróżnicowane formy – od prostych krzyży po bardziej

rozbudowane stelowe kompozycje z inskrypcjami w języku cerkiewnosłowiańskim i polskim. Część nagrobków reprezentuje charakterystyczną dla regionu formę kamieniarską z końca XIX w. i początku XX w.

Istotnym elementem kompozycji jest starodrzew. Na terenie cmentarza zachowały się m.in. lipy w wieku ok. 60-80 lat oraz pojedyncze egzemplarze kasztanowca i jesionu. Zieleń ma charakter parkowy i stanowi integralny element krajobrazu sepulkralnego. Ogólny stan zachowania cmentarza określany jest jako dobry, choć widoczne są naturalne procesy destrukcji kamienia nagrobnego.

Cmentarz prawosławny w Kalnikowie jest ważnym świadectwem wielowyznaniowej historii miejscowości. Jego przekształcenie w cmentarz komunalny po II wojnie światowej odzwierciedla zmiany demograficzne i wyznaniowe, jakie zaszły w regionie. Obiekt zachowuje zarówno wartość historyczną, jak i krajobrazową, stanowiąc istotny element kulturowej struktury wsi.

Kaplica grobowa rodziny Orzechowiczów w Kalnikowie – zlokalizowana jest w centralnej części dawnego cmentarza prawosławnego, obecnie komunalnego, na niewielkim wyniesieniu terenu. Usytuowanie w najwyższym punkcie nekropolii podkreśla jej rangę jako rodzinnego mauzoleum miejscowych właścicieli ziemskich. Obiekt wzniesiono w pierwszych latach XX w. z inicjatywy rodziny Orzechowiczów, której grobowiec znajduje się w jej wnętrzu.

Kaplica ma formę niewielkiego, murowanego obiektu jednoprzestrzennego o charakterze domkowym. Wzniesiona została na rzucie prostokąta, z płytkim podcieniem od frontu, wspartym na dwóch masywnych, czworobocznych filarach. Ściany są gładko tynkowane i pobielone, posadowione na niskim cokole. Bryłę nakrywa dach dwuspadowy, kryty blachą, połączony z ośmioboczną wieżyczką (sygnaturką) zwieńczoną baniastym hełmem w formie graniastostupa z kulą i metalowym krzyżem.

Elewacja frontowa zaakcentowana jest półkolistą arkadą podcienia z archiwoltą, zwieńczoną trójkątnym, gzymsowanym szczytem. W osi znajduje się prostokątny otwór drzwiowy ujęty w drewniane ościeżnice; drzwi są dwuskrzydłowe, płycinowe, z przeszkloną górną partią. Elewacje boczne i tylna mają charakter prosty, bez dodatkowych przekształceń, z podziałem zaakcentowanym pilastrami narożnymi.

Wnętrze przykryte jest stropem płaskim; wyposażenie stanowią reprodukcje obrazów o tematyce religijnej z pierwszej połowy XX w. Obiekt nie posiada instalacji technicznych.

Kaplica grobowa Orzechowiczów stanowi cenny przykład niewielkiej architektury sepulkralnej początku XX wieku, łączącej elementy tradycji sakralnej z uproszczonymi formami klasycyzującymi. Jej położenie, forma architektoniczna oraz związki z historią lokalnej rodziny ziemiańskiej nadają jej istotne znaczenie w strukturze przestrzennej i kulturowej cmentarza w Kalnikowie.

Cmentarz rzymsko-katolicki w Nakle – jest historyczną nekropolią wiejską założoną w 1 połowie XIX w. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1873 r., co potwierdza jego XIX-wieczną metrykę oraz ciągłość funkcjonowania w strukturze osadniczej miejscowości. Obiekt zajmuje powierzchnię około 0,41 ha i pozostaje cmentarzem czynnym.

Nekropolia zlokalizowana jest na północnym skraju wsi, przy drodze powiatowej z Przemyśla do Stubna, na terenie płaskim. Od strony zachodniej i południowej sąsiaduje z zabudowaniami gospodarczymi, od północy z polami uprawnymi, natomiast od wschodu z terenami porośniętymi zielenią. Cmentarz ma rozplanowanie zbliżone do kwadratu. W jego obrębie wykształcona została główna aleja, przy której rozmieszczono groby w układzie nieregularnym. Teren ma charakter trawiasty, bez wyraźnie wydzielonych kwater.

Obiekt jest ogrodzony i posiada współczesną bramę wejściową. Na terenie cmentarza znajduje się murowana kaplica o współczesnej formie architektonicznej. Zachowana substancja sepulkralna obejmuje nagrobki wolnostojące, mogiły ziemne oraz groby z płytami kamiennymi. Najstarsze zachowane pomniki pochodzą z 2 połowy XIX w. i XX stulecia. Nie stwierdzono występowania starodrzewu ani pomników przyrody, a na terenie nekropolii brak obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Stan zachowania cmentarza jest dobry. Układ przestrzenny pozostaje czytelny, ogrodzenie i elementy zagospodarowania są utrzymane, a nagrobki – mimo naturalnych procesów starzenia się materiału – zachowują czytelność form i inskrypcji.

Cmentarz w Nakle posiada istotną wartość historyczną, przestrzenną i społeczną. Stanowi materialne świadectwo dziejów lokalnej wspólnoty parafialnej oraz kolejnych pokoleń mieszkańców. Jego znaczenie wynika z zachowanego XIX-wiecznego rodowodu, ciągłości funkcji oraz typowego dla wiejskich nekropolii regionu układu przestrzennego. Obiekt jest ważnym elementem krajobrazu kulturowego miejscowości i stanowi cenny składnik dziedzictwa kulturowego gminy.

Cmentarz rzymsko-katolicki w Stubnie (część zabytkowa) –, został założony ok. poł. XIX w. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1862 r., co potwierdza metrykę obiektu sięgającą 2 poł. XIX w. Nekropolia zajmuje powierzchnię ok. 0,22 ha i obecnie pozostaje nieczynna.

Obiekt zlokalizowany jest w północno-wschodniej części miejscowości, przy drodze prowadzącej do kościoła. Od strony zachodniej sąsiaduje bezpośrednio ze świątynią, od południa z zabudowaniami gospodarczymi, natomiast od północnego wschodu, w odległości ok. 20 m, przebiega droga powiatowa.

Cmentarz ma rozplanowanie na rzucie prostokąta z niewielką różnicą poziomów terenu przy północno-wschodniej granicy. Układ grobów ma charakter nieregularny. Teren jest trawiasty, częściowo zadrzewiony. Obiekt jest ogrodzony i posiada dwie współczesne bramy metalowe. Na jego terenie nie występuje kaplica ani inne obiekty kubaturowe.

Zachowana substancja sepulkralna obejmuje nagrobki wolnostojące, pochodzące głównie z 2 poł. XIX w. oraz 1 poł. XX w. Starodrzew nie występuje, wykonano natomiast nowe nasadzenia drzew w uzgodnieniu z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemyślu.

Stan zachowania cmentarza jest bardzo dobry - układ przestrzenny pozostaje czytelny, zieleń utrzymana jest w stanie dobrym, a w latach 2020-2025 przeprowadzono prace porządkowe i konserwatorsko-restauratorskie nagrobków oraz fragmentów i elementów nagrobków, współfinansowane ze środków dotacji celowej udzielonej przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz środków z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.

Cmentarz posiada istotną wartość historyczną, przestrzenną i społeczną. Stanowi świadectwo rozwoju miejscowości od 2 poł. XIX w. oraz ciągłości funkcji sepulkralnej w centrum wsi. Jego znaczenie wynika z zachowanej XIX-wiecznej substancji nagrobnej, powiązania przestrzennego z kościołem oraz czytelnego układu założenia. Obiekt stanowi ważny element krajobrazu kulturowego Stubna i cenny składnik lokalnego dziedzictwa.

Cmentarz wojenny z okresu I wojny światowej w Kalnikowie – zlokalizowany jest w południowej części przysiółka Zagrobla, przy drodze prowadzącej w kierunku dawnych zabudowań gospodarczych. Obiekt założony został w latach 1914–1918 jako miejsce pochówku żołnierzy poległych w walkach toczonych na tym terenie w czasie działań wojennych frontu wschodniego.

Cmentarz ma plan zbliżony do prostokąta i zajmuje powierzchnię około 0,26 ha. Jego rozplanowanie jest czytelne i uporządkowane – teren podzielony został na regularne rzędy mogił ziemnych, których liczba wynosi około 25. Układ przestrzenny podporządkowany jest osi prowadzącej od wejścia w głąb nekropolii. Całość jest ogrodzona z jedną bramą wejściową.

Na cmentarzu spoczywają żołnierze różnych narodowości, walczący w armiach państw zaborczych. Nagrobki mają charakter zbiorowy i jednolity, bez rozbudowanej dekoracji rzeźbiarskiej, co jest typowe dla galicyjskich cmentarzy wojennych z tego okresu. Zachowany układ mogił oraz prostota formy podkreślają sepulkralny, wojskowy charakter założenia.

W latach 2023-2025 na terenie cmentarza przeprowadzono prace konserwatorskie w ramach projektu pn. „Zagospodarowanie zespołu zabytkowego Twierdzy Przemyśl na cele turystyki kulturowej”, dofinansowanego z Rządowego Funduszu Polski Ład. W ramach prac wykonano nowe, trwałe ogrodzenie cmentarza, poddano konserwacji obelisk wraz z płytami komemoratywnymi, dokonano remontu układu komunikacyjnego oraz podjęto prace pielęgnacyjne drzew.

Cmentarz wojenny w Kalnikowie stanowi ważne świadectwo wydarzeń I wojny światowej oraz materialny ślad historii regionu, który w latach 1914-1915 znajdował się w strefie intensywnych działań militarnych. Jako obiekt wpisany do rejestru zabytków jest elementem chronionego dziedzictwa kulturowego,

a jego zachowany układ przestrzenny i czytelna kompozycja podkreślają wartość historyczną i krajobrazową miejsca.

Cmentarz wojenny z I wojny światowej w Starzawie został założony w 1915 r., w okresie działań wojennych prowadzonych na terenie ziemi przemyskiej. Nekropolia ma charakter wielowyznaniowy i stanowi miejsce pochówku żołnierzy poległych podczas walk frontowych.

Obiekt zlokalizowany jest ok. 500 m na wschód od zabudowy miejscowości, przy drodze prowadzącej w kierunku granicy państwa. Usytuowany jest w obrębie terenu leśnego, na niewielkim wyniesieniu, co nadaje mu wyraźnie wyodrębniony charakter krajobrazowy. Powierzchnia cmentarza wynosi ok. 0,11 ha.

Rozplanowanie nekropolii ma formę prostokąta. W centralnej części znajduje się pomnik w formie obelisku, do którego prowadzi kilka stopni. Groby rozmieszczone są w rzędach, tworząc czytelny układ przestrzenny. Na terenie cmentarza występują mogiły oznaczone płytami.

W latach 2023-2025 na terenie cmentarza przeprowadzono prace konserwatorskie w ramach projektu pn. „Zagospodarowanie zespołu zabytkowego Twierdzy Przemyśl na cele turystyki kulturowej”, dofinansowanego z Rządowego Funduszu Polski Ład. W ramach prac wykonano nowe, trwałe ogrodzenie cmentarza, poddano konserwacji obelisk wraz z płytami komemoratywnymi oraz dokonano remontu układu komunikacyjnego.

Cmentarz w Starzawie posiada istotną wartość historyczną, dokumentacyjną i krajobrazową. Jest materialnym świadectwem wydarzeń I wojny światowej oraz wielonarodowego i wielowyznaniowego charakteru armii uczestniczących w walkach na tym terenie. Zachowany układ przestrzenny z centralnie usytuowanym obeliskiem stanowi cenny przykład niewielkiego, uporządkowanego założenia wojennego z 1915 r. Obiekt jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego gminy i miejscem pamięci o ofiarach konfliktu.

Zespół dworsko-parkowy w Stubnie zlokalizowany jest w południowej części wsi, przy głównej drodze, na terenie płaskim. Stanowi on historyczne centrum dawnego majątku ziemskiego i jest najważniejszym zespołem rezydencjonalnym na obszarze gminy. Obiekt powstał na przełomie XIX i XX w., w okresie intensywnego rozwoju gospodarczego majątku, należącego wówczas do rodziny Myszkowskich.

Założenie ma czytelny, osiowy układ przestrzenny. Obejmuje dwór z podjazdem od strony północnej, park krajobrazowy o powierzchni ok. 4 ha, a także zabudowania folwarczne usytuowane po przeciwnej stronie drogi – m.in. okazałą stajnię hodowlaną (obecnie oborę), spichlerz oraz inne budynki gospodarcze. Część rezydencjonalna oddzielona była od zaplecza produkcyjnego zarówno funkcjonalnie, jak i kompozycyjnie, co podkreślało reprezentacyjny charakter dworu.

Dwór wzniesiony został w latach 1918-1920 na miejscu starszego obiektu z przełomu XVIII i XIX w. Jest to budynek murowany, założony na planie zbliżonym do prostokąta, z centralnym ryzalitem od frontu i dachem naczółkowym. Bryła ma charakter klasycyzujący, z wyraźnie zarysowaną symetrią elewacji frontowej, natomiast wewnątrz budynku zachowało historyczny układ funkcjonalny.

Integralną częścią zespołu jest park krajobrazowy o swobodnym układzie kompozycyjnym, z alejami spacerowymi, starodrzewem oraz relikami elementów małej architektury. Zachowana została również brama wjazdowa z przełomu XIX i XX w. – murowane filary z żeliwnymi skrzydłami, stanowiące reprezentacyjny akcent założenia.

Szczególne znaczenie w strukturze zespołu ma stajnia hodowlana z końca XIX w., obecnie pełniąca funkcję obory – budynek o monumentalnej, wydłużonej bryle, wzniesiony z cegły, pierwotnie projektowany jako nowoczesny obiekt hodowlany. Świadczy on o wysokim poziomie organizacji gospodarki rolnej w Stubnie w okresie rozwoju hodowli koni rasowych.

W latach 2009-2025 podjęto szereg działań w zakresie rewitalizacji zespołu dworsko-parkowego, których łączny koszt wyniósł 9 216 401,72 zł, obejmujących m. in. przebudowę zabytkowego dworu, odbudowę i renowację oficyny wschodniej, I etap rewitalizacji parku wraz z budową ogrodzenia, a także prace remontowo-konserwatorskie bram. W celu zakończenia pełnej rewitalizacji tego obiektu, Gmina Stubno ubiega się o pozyskanie środków zewnętrznych.

Zespół dworsko-parkowy w Stubnie stanowi przykład dobrze zachowanego założenia rezydencjonalno-folwarcznego z przełomu XIX i XX w. Jego wartość wynika zarówno z walorów architektonicznych, jak

i z czytelnej kompozycji przestrzennej oraz znaczenia historycznego dla rozwoju miejscowości. Obiekt ten jest kluczowym elementem krajobrazu kulturowego gminy i materialnym świadectwem jej ziemiańskiej przeszłości.

Park podworski w Kalnikowie stanowi relikwint dawnego założenia rezydencjonalno-ogrodowego, którego początki sięgają końca XVIII wieku. Obecna forma przestrzenna parku ukształtowała się jednak na przełomie XIX i XX wieku, kiedy przekształcono wcześniejsze ogrody krajobrazowe i dostosowano je do nowych funkcji majątkowych.

Założenie zlokalizowane jest w centrum wsi, w dolinie rzeki Wiśni – prawobrzeżnego dopływu Sanu – na terenie płaskim, o powierzchni ok. 7 ha. Kompozycja przestrzenna pierwotnie opierała się na osiowym układzie prowadzącym od głównej drogi do dworu, przed którym rozciągał się staw. Po lewej stronie osi znajdowały się ogrody użytkowe i warzywne, natomiast część centralną zajmował ogród krajobrazowy ze swobodnym układem przestrzennym. Istotnym elementem kompozycyjnym były również aleje i szpalery lipowe, porządkujące przestrzeń oraz podkreślające reprezentacyjny charakter założenia.

W okresie powojennym park uległ znacznym przekształceniom. Po 1945 r. część ogrodu została zlikwidowana w związku z rozbudową zaplecza gospodarczego, a w obrębie dawnych ogrodów warzywnych i użytkowych wprowadzono zabudowę mieszkaniową oraz obiekty gospodarcze. Część stawów została zasypana, a pierwotna kompozycja uległa zatarciu. Mimo tych zmian czytelne pozostały fragmenty historycznego układu oraz starodrzew – zwłaszcza lipy, które stanowią istotny element krajobrazu.

Obecnie park zachowuje charakter krajobrazowy z relikwintami dawnych osi kompozycyjnych i układu wodnego. Jego wartość wynika zarówno z historycznej genezy, jak i z zachowanego starodrzewu oraz czytelnych elementów dawnej struktury przestrzennej. Jako obiekt wpisany do rejestru zabytków stanowi ważny składnik krajobrazu kulturowego Kalnikowa i świadectwo dawnej organizacji przestrzennej majątku ziemskiego.

Krzyż kamienny z dwiema lipami, Kalników – usytuowany jest w bezpośrednim sąsiedztwie dwóch lip, które stanowią jego naturalną oprawę krajobrazową. Obiekt pochodzi z przełomu XIX i XX w. i reprezentuje typ przydrożnej formy sakralnej o charakterze fundacyjnym, typowej dla obszaru dawnej Galicji.

Krzyż wykonany został z kamienia, osadzony na wysokim, czworobocznym postumencie o prostym, pionowym podziale. Trzon przechodzi w krzyż z płaskorzeźbionym przedstawieniem postaci Chrystusa Ukrzyżowanego. Forma rzeźby ma charakter ludowy – uproszczony modelunek postaci, schematyczne opracowanie detalu oraz międko zaokrąglone ramiona krzyża wskazują na warsztat lokalnego kamieniarza. W dolnej części widoczna jest płycina, prawdopodobnie przeznaczona pierwotnie na inskrypcję fundacyjną.

Stan zachowania wskazuje na wieloletnią ekspozycję na warunki atmosferyczne – widoczne są przetarcia i ubytki powierzchni kamienia. Współcześnie krzyż dekorowany jest kwiatami, co potwierdza jego nadal żywą funkcję kultową.

Szczególne znaczenie ma kompozycja przestrzenna – usytuowanie krzyża przy pniu rozłożystej lipy (oraz w sąsiedztwie drugiego drzewa) tworzy tradycyjny układ sakralno-przyrodniczy. Tego typu zestawienie – krzyż i lipy – jest charakterystycznym elementem dawnego krajobrazu wiejskiego i stanowi istotny składnik tożsamości kulturowej miejscowości.

Obiekt, mimo niewielkiej skali, ma znaczenie krajobrazowe i symboliczne. Wpis do rejestru zabytków podkreśla jego wartość jako trwałego elementu historycznej struktury przestrzennej wsi oraz świadectwa religijności lokalnej społeczności.

Kapliczka przydrożna w Stubienku – jest niewielkim, drewnianym obiektem kultowym wzniesionym na przełomie XIX i XX w. Stanowi przykład ludowej architektury sakralnej o prostej, tradycyjnej formie, charakterystycznej dla terenów wiejskich regionu.

Obiekt usytuowany jest przy drodze powiatowej, w otwartym krajobrazie pól uprawnych. Kapliczka ma rzut prostokąta i konstrukcję drewnianą. Wzniesiona została w technice zrębowej, z oszalowanymi ścianami. Dach dwuspadowy, wysunięty nad niewielkie podcienie od frontu, kryty jest gontem (w przeszłości notowano pokrycie blachą). Elewacja frontowa ujęta jest prostym gankiem wspartym na słupach, z ażurową dekoracją snycerską o motywach geometrycznych.

Wnętrze nakryte jest stropem płaskim. Ściany oraz strop były pierwotnie dekorowane polichromią o tematyce figuralnej i roślinnej, wykonaną w technice olejnej na płótnie naklejonym na podłoże drewniane. Kapliczka pełniła funkcję miejsca modlitwy i lokalnego kultu, pozostając pod opieką mieszkańców.

Obiekt jest jednokondygnacyjny, o niewielkiej kubaturze, z jednym pomieszczeniem dostępnym bezpośrednio z zewnątrz. Forma architektoniczna jest skromna, lecz harmonijna, z zachowanymi proporcjami i tradycyjnymi detalami ciesielskimi.

Stan zachowania kapliczki jest dobry. Obiekt został poddany pracom remontowym, dzięki którym zachował walory użytkowe i estetyczne. Drewniana konstrukcja pozostaje stabilna, a forma architektoniczna czytelna w krajobrazie.

Kapliczka w Stubienku posiada wartość historyczną, artystyczną i krajobrazową. Stanowi cenny przykład małej architektury sakralnej przełomu XIX i XX w., będącej wyrazem lokalnej pobożności i tradycji fundatorskich. Jest istotnym elementem tożsamości kulturowej miejscowości oraz charakterystycznym akcentem w przestrzeni wiejskiej gminy.

5.4.2. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne stanowi istotny element tożsamości lokalnej społeczności Gminy Stubno, kształtowany przez wielowiekową historię pogranicza oraz współistnienie różnych tradycji kulturowych i wyznaniowych. Obejmuje ono przekazywane z pokolenia na pokolenie zwyczaje, obrzędy, tradycje religijne, język, lokalne opowieści, wiedzę o dawnych rzemiosłach i gospodarowaniu, a także pamięć o wydarzeniach historycznych oraz dawnych mieszkańcach tych ziem.

Specyfika gminy, położonej w dolinie Sanu i Wiszni, sprzyjała kształtowaniu się odrębnych form kultury ludowej, związanych z rolnictwem, gospodarką nadrzeczną oraz tradycjami pogranicza polsko-rusińskiego. Istotnym elementem dziedzictwa niematerialnego są również lokalne praktyki religijne, zwyczaje związane z kalendarzem liturgicznym, tradycje odpustowe oraz opieka nad przydrożnymi kapliczkami i miejscami pamięci.

Ochrona i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego stanowią ważne zadanie samorządu gminnego, gdyż sprzyja wzmocnieniu tożsamości mieszkańców, integracji społecznej oraz zachowaniu ciągłości kulturowej regionu.

• ZWYCZAJE I TRADYCJE

Zwyczaje i tradycje Gminy Stubno są silnie zakorzenione w rolniczym charakterze obszaru oraz w historii pogranicza polsko-rusińskiego. Wielokulturowe dziedzictwo regionu wpłynęło na ukształtowanie obrzędowości łączącej elementy tradycji łacińskiej i wschodniej, widoczne w kalendarzu świąt, formach pobożności ludowej oraz lokalnych zwyczajach dorocznych.

Istotne znaczenie mają obrzędy związane z cyklem roku liturgicznego. W okresie Bożego Narodzenia kultywowane jest przygotowywanie tradycyjnych potraw wigilijnych, śpiew kolęd oraz odwiedziny duszpasterskie. W czasie Świąt Wielkanocnych praktykowane jest święcenie pokarmów oraz procesje rezurekcyjne.

Ważnym wydarzeniem integrującym społeczność są dożynki gminne, podczas których prezentowane są wieńce dożynkowe wykonywane z kłosów zbóż, ziół i kwiatów. Obrzęd ten podkreśla rolniczy charakter gminy

oraz przywiązanie do ziemi jako podstawy bytu mieszkańców. Towarzyszą mu występy zespołów ludowych, prezentacje lokalnych potraw oraz spotkania międzypokoleniowe.

W tradycji lokalnej zachowały się również zwyczaje związane z opieką nad miejscami pamięci, cmentarzami oraz dawnymi cerkwiszami, które stanowią świadectwo wielokulturowej przeszłości regionu. Coroczne porządkowanie grobów przed dniem Wszystkich Świętych oraz zapalanie zniczy są wyrazem troski o ciągłość pamięci i szacunek dla dawnych mieszkańców tych ziem.

Istotną rolę w podtrzymywaniu tradycji odgrywają lokalne wspólnoty parafialne, koła gospodyń wiejskich oraz ochotnicze straże pożarne, które organizują festyny, wydarzenia okolicznościowe i spotkania integracyjne. Przekazywanie tradycji odbywa się głównie w ramach rodzin oraz podczas wydarzeń o charakterze religijnym i społecznym.

Zwyczaje te stanowią istotny element tożsamości mieszkańców Gminy Stubno, budują więzi społeczne oraz wzmacniają poczucie przynależności do miejsca o bogatej i złożonej historii.

• PRZEKAZY USTNE I LOKALNE OPOWIEŚCI

Na terenie Gminy Stubno, podobnie jak w wielu miejscowościach o rodowodzie pogranicznym, istotnym elementem niematerialnego dziedzictwa są przekazy ustne, rodzinne wspomnienia oraz lokalne opowieści związane z konkretnymi miejscami w przestrzeni. Choć nie mają one charakteru szeroko rozpowszechnionych legend regionalnych, stanowią ważny składnik tożsamości mieszkańców i pamięci zbiorowej.

Szczególne miejsce w lokalnych opowieściach zajmuje rzeka San, która od wieków kształtowała życie gospodarcze i społeczne okolicznych wsi. W przekazach pojawiają się historie o dawnych powodziach, zmieniającym się biegu rzeki, zatopionych łakach czy zagrodach, a także o miejscach niebezpiecznych, omijanych po zmroku. Rzeka postrzegana była nie tylko jako źródło utrzymania, lecz również jako żywioł budzący respekt i obawy.

Ważnym elementem pamięci lokalnej są także opowieści związane z dawnymi cmentarzami, nieistniejącymi świątyniami oraz miejscami po cerkwiach, które przypominają o wielokulturowej historii regionu. Przekazy te często dotyczą wydarzeń wojennych, przesiedleń ludności oraz dramatycznych losów dawnych mieszkańców. Funkcjonują również historie związane z kapliczkami i krzyżami przydrożnymi, fundowanymi jako wotum dziękczynne za ocalenie od choroby, wojny czy klęski żywiołowej.

Opowieści te, przekazywane głównie w kręgu rodzinnym, podczas spotkań sąsiedzkich czy uroczystości religijnych, stanowią cenny element niematerialnego dziedzictwa Gminy Stubno. Ich dokumentowanie i utrwalanie, zwłaszcza w obliczu zanikania przekazu międzypokoleniowego, jest istotnym zadaniem w zakresie ochrony lokalnej tożsamości kulturowej.

• KULTURA

Kultura Gminy Stubno kształtowana jest przez lokalną społeczność w oparciu o tradycje rolnicze, religijne oraz doświadczenia historyczne regionu nadsańskiego. Jej funkcjonowanie opiera się na działalności instytucji samorządowych, organizacji społecznych oraz aktywności mieszkańców poszczególnych sołectw.

Centralną rolę w animowaniu życia kulturalnego pełni Gminna Placówka Kultury w Stubnie, która realizuje zadania w zakresie upowszechniania kultury, organizacji wydarzeń okolicznościowych, konkursów, warsztatów oraz zajęć dla dzieci i młodzieży. W strukturze biblioteki funkcjonuje również filia w Kalnikowie, zapewniająca dostęp do oferty kulturalnej i czytelniczej mieszkańcom tej części gminy. Instytucje te stanowią podstawowe zaplecze organizacyjne dla działań o charakterze edukacyjnym, integracyjnym i promującym lokalne dziedzictwo.

Istotnym elementem infrastruktury kulturalnej są świetlice wiejskie funkcjonujące w miejscowościach: Barycz, Stubienko, Gaje, Hruszowice, Nakło, Starzawa, Kalników oraz Stubno. Obiekty te pełnią funkcję lokalnych centrów aktywności społecznej, stanowiąc miejsce organizacji zebrań sołeckich, spotkań okolicznościowych, warsztatów, prób zespołów oraz wydarzeń integracyjnych. Dodatkowo świetlice przy jednostkach Ochotniczych Straży Pożarnych wykorzystywane są jako przestrzeń organizacji uroczystości rodzinnych i inicjatyw społecznych.

Ważną rolę w podtrzymywaniu tradycji oraz organizacji wydarzeń pełnią koła gospodyń wiejskich działające na terenie gminy. Ich działalność obejmuje kultywowanie tradycyjnej kuchni regionalnej, przygotowywanie wieńców dożynkowych, organizację stoisk podczas festynów i uroczystości gminnych oraz udział w przeglądach i konkursach o charakterze regionalnym. Koła te stanowią istotne ogniwo w przekazywaniu tradycji międzypokoleniowej oraz w utrzymywaniu lokalnych zwyczajów.

Jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych, poza działalnością ratowniczą, współorganizują wydarzenia o charakterze patriotycznym, religijnym i integracyjnym. Wspólnie z parafiami oraz instytucjami gminnymi uczestniczą w obchodach świąt państwowych, rocznic historycznych oraz uroczystościach lokalnych.

Życie kulturalne gminy koncentruje się wokół wydarzeń cyklicznych, takich jak dożynki gminne i sołeckie, będące wyrazem przywiązania do rolniczego charakteru regionu, a także obchody świąt narodowych, spotkania opłatkowe, festyny rodzinne oraz wydarzenia plenerowe organizowane w poszczególnych miejscowościach. Uroczystości parafialne, odpusty oraz nabożeństwa przy kapliczkach i krzyżach przydrożnych stanowią ważny element kalendarza lokalnego, łącząc wymiar religijny z integracją społeczną.

Kultura Gminy Stubno jest ściśle związana z krajobrazem doliny Sanu i Wiszni. Kapliczki, krzyże przydrożne, cmentarze oraz miejsca pamięci historycznej są przestrzenią organizacji nabożeństw, modlitw rocznicowych oraz działań porządkowych podejmowanych przez mieszkańców, szkoły i organizacje społeczne. Aktywności te sprzyjają zachowaniu ciągłości pamięci historycznej oraz wzmacniają poczucie wspólnoty.

Współczesne wyzwania demograficzne oraz migracje ludności powodują konieczność systematycznego wspierania infrastruktury i inicjatyw kulturalnych. Utrzymanie i rozwój świetlic wiejskich, aktywizacja mieszkańców poprzez działalność Gminnej Placówki Kultury w Stubnie, a także wspieranie działalności kół gospodyń wiejskich i organizacji społecznych stanowią istotny element działań na rzecz zachowania i rozwoju kultury lokalnej w Gminie Stubno.

• TURYSTYKA

Turystyka na terenie Gminy Stubno ma charakter ograniczony i koncentruje się przede wszystkim na walorach krajobrazowych doliny Sanu oraz funkcji rekreacyjnej terenów otwartych. Gmina nie posiada rozwiniętej infrastruktury turystycznej ani rozbudowanej bazy noclegowej, a ruch turystyczny ma głównie wymiar lokalny i jednodniowy. Obszar ten zachowuje jednak istotne walory przyrodnicze i krajobrazowe, wynikające z położenia w dolinie rzek San i Wiszni oraz z rolniczego charakteru przestrzeni.

Tereny nadrzeczne wykorzystywane są przez mieszkańców do spacerów, rekreacji rowerowej oraz wypoczynku. Lokalne drogi gminne i powiatowe pełnią funkcję tras rekreacyjnych łączących poszczególne miejscowości, w tym Stubno, Kalników, Hruszowice, Starzawę, Nakło czy Barycz. Walory krajobrazowe obejmują rozległe panoramy doliny Sanu, łąki nadrzeczne oraz otwarte przestrzenie rolnicze.

Elementami o znaczeniu krajoznawczym są obiekty sakralne, kapliczki i krzyże przydrożne, cmentarze komunalne i wojenne oraz miejsca pamięci historycznej zlokalizowane w poszczególnych sołectwach. Odwiedzane są one przede wszystkim przy okazji uroczystości religijnych, rocznic patriotycznych oraz wizyt rodzinnych, a ich znaczenie ma charakter lokalny.

W bezpośrednim sąsiedztwie gminy, na terenie powiatu przemyskiego, przebiega międzynarodowy szlak rowerowy Green Velo – Wschodni Szlak Rowerowy, stanowiący istotny element infrastruktury turystyki rowerowej w regionie. Bliskość tej trasy wpływa na obecność ruchu rowerowego w rejonie gminy, jednak sam szlak nie stanowi zasadniczego elementu infrastruktury turystycznej w jej granicach administracyjnych.

Ze względu na położenie w pobliżu przejścia granicznego w Medyce, obszar gminy znajduje się w strefie ruchu przygranicznego, który ma jednak głównie charakter tranzytowy i nie przekłada się na rozwiniętą funkcję turystyczną. Turystyka w Gminie Stubno pozostaje zatem uzupełniającą funkcją wobec dominującej roli rolnictwa i zabudowy mieszkaniowej, opartą przede wszystkim na walorach krajobrazowych i przyrodniczych doliny Sanu.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Stubno nie występują pomniki historii i parki kulturowe, nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Stubno znajduje się 14 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 2 stanowiska archeologiczne (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Stubno

LP.	OBIEKT	MIEJSCOWOŚĆ	NR REJESTRU I DATA WPISU
1	Grodzisko wczesnośredniowieczne kopiec ziemny	Hruszowice-Gaje	A-583 02.12.1970 r.
2	Cerkiew prawosławna p.w. Zaśnięcia NMP (cerkiew i dzwonnica)	Kalników	A-457 05.06.1992 r.
3	Krzyż kamienny z dwiema lipami	Kalników	A-52 09.01.2002 r.
4	Park podworski	Kalników	A-230 24.06.1987 r.
5	Cmentarz prawosławny, obecnie komunalny	Kalników	A-720 20.07.1993 r.
6	Kaplica grobowa rodziny Orzechowiczów	Kalników	A-720 20.07.1993 r.
7	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	Kalników	A-721 20.07.1993 r.
8	Cmentarz rzymsko-katolicki	Nakło	A-719 05.01.1995 r.
9	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	Starzawa	A-722 03.09.1993 r.
10	Grodzisko stożkowate	Stubno	A-576 02.12.1970 r.
11	Cmentarz komunalny, dawny rzymskokatolicki	Stubno	A-723 05.01.1995r
12	Zespół dworsko-parkowy (dwór, budynek stajni hodowlanej, brama wjazdowa z częścią muru, park)	Stubno	A-1516 26.03.1987 r., 01.02.2018 r.
13	Zespół cerkwi gr.-kat., obecnie kościół rzym.-kat., fil. pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (cerkiew i dzwonnica)	Stubienko	A-724 19.03.1986 r.
14	Kapliczka przydrożna	Stubienko	A-1095 18.02.2013 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome obejmują przede wszystkim obiekty stanowiące wyposażenie kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej reprezentują wszystkie podstawowe kategorie zabytków, takie jak malarstwo, rzeźba oraz rzemiosło artystyczne w całej jego różnorodności, w tym m.in. złotnictwo, wyroby stolarskie, tkaniny, szkło, witraże oraz ludwisarstwo.

Do zabytków ruchomych zalicza się również elementy wystroju architektonicznego budowli, które posiadają cechy indywidualnych dzieł artystycznych lub rzemieślniczych. Są to m.in. rzeźby, płaskorzeźby, polichromie ścienne i stropowe, mozaiki, sztukaterie oraz różnorodne detale architektoniczne.

Za zabytki ruchome uznawane są także obiekty małej architektury, wyróżniające się wysokim poziomem wykonania artystycznego lub rzemieślniczego oraz dokumentujące historyczne tendencje stylistyczne, takie jak rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, a także nagrobki.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie Gminy Stubno obejmują przede wszystkim elementy wyposażenia obiektów sakralnych o wysokiej wartości historycznej, artystycznej i kulturowej. Stanowią one ważne świadectwo tradycji religijnych oraz działalności artystycznej i rzemieślniczej minionych epok. Ochrona tych zabytków ma istotne znaczenie dla zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz ciągłości historycznej gminy.

Ze względów bezpieczeństwa szczegółowe dane dotyczące tych obiektów nie są publicznie udostępniane. Informacje na ich temat można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyśle.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Stubno, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawowy instrument kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej na obszarze gminy. Określają one przeznaczenie terenów, zasady ich zagospodarowania oraz warunki zabudowy, uwzględniając uwarunkowania przyrodnicze, społeczne i kulturowe.

Obecnie na terenie Gminy Stubno obowiązuje miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego uchwalony Uchwałą nr XXXVIII/278/2010 Rady Gminy Stubno z dnia 5 października 2010 r. dla terenu odkrywkowej eksploatacji kruszywa naturalnego „Chałupki Dusowskie”. Plan ten nie zawiera zapisów odnoszących się do ochrony zabytków ani zasad kształtowania zabudowy w otoczeniu obiektów o wartościach historycznych. Brak wyodrębnionych stref ochrony konserwatorskiej, precyzyjnych wytycznych dotyczących form architektonicznych czy odniesień do gminnej ewidencji zabytków powoduje, że kwestie dziedzictwa kulturowego nie zostały w planie uwzględnione w sposób systemowy.

Sytuacja ta jest niekorzystna dla zachowania i właściwej ochrony obiektów zabytkowych oraz historycznego układu przestrzennego miejscowości. W praktyce oznacza to, że ewentualne inwestycje mogą być realizowane bez jednoznacznych ograniczeń planistycznych chroniących krajobraz kulturowy, co zwiększa ryzyko przekształceń niezgodnych z historycznym charakterem zabudowy. Brak zapisów planistycznych w zakresie ochrony dziedzictwa może prowadzić do stopniowej degradacji wartości kulturowych, utraty autentyczności obiektów oraz zatarcia historycznego układu ruralistycznego wsi. W dłuższej perspektywie może to osłabić tożsamość lokalną oraz ograniczyć potencjał kulturowy i turystyczny gminy.

Ze względu na mały odsetek terenów objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, zagospodarowanie przestrzenne jest realizowane poprzez wydawanie przewidzianych prawem decyzji o warunkach zabudowy lub decyzji inwestycji celu publicznego.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (* Utracił moc z dniem 18.05.2023 r. w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przez dokonaniem takiego ograniczenia, na podstawie wyroku TK z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 (Dz. U. poz. 951).

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Stubno została opracowana w 2019 r., przyjęta Zarządzeniem Nr 77/2019 Wójta Gminy Stubno z dnia 31 grudnia 2019 r. Spis obiektów ujętych w GEZ przedstawia Załącznik nr 1 i nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

5.6.1. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Na terenie Gminy Stubno rozpoznano liczne stanowiska archeologiczne ujęte w ramach obszarów Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP 105-85, 105-86, 106-85, 106-86, 107-85 oraz 107-86). Ich liczba, zróżnicowanie chronologiczne oraz rozmieszczenie przestrzenne wskazują na intensywne i długotrwałe osadnictwo, obejmujące niemal wszystkie epoki pradziejowe oraz okresy historyczne.

Struktura chronologiczna stanowisk świadczy o bardzo wczesnym zasiedleniu tego obszaru. Najliczniej reprezentowane są ślady i osady datowane na epokę kamienia, w tym neolit, co potwierdza funkcjonowanie pierwszych wspólnot rolniczych na terenach o sprzyjających warunkach środowiskowych. Liczne stanowiska związane z epoką brązu oraz wczesną epoką żelaza, w tym kulturą łużycką, dowodzą kontynuacji osadnictwa i rozwoju struktur osadniczych w kolejnych fazach pradziejów. Wyraźnie zaznacza się również obecność stanowisk z okresu wpływów rzymskich, co wpisuje teren gminy w szerszy kontekst oddziaływań kulturowych i handlowych południowo-wschodniej Polski. Istotną grupę stanowią także stanowiska wczesnośredniowieczne, potwierdzające rozwiniętą sieć osadniczą w okresie formowania się lokalnych struktur społecznych i administracyjnych.

Pod względem funkcjonalnym dominują ślady osadnictwa oraz osady, co wskazuje na długotrwałe użytkowanie rolnicze tych terenów i stosunkowo stabilny charakter osadnictwa. Sporadycznie występują stanowiska o szczególnym znaczeniu, takie jak gród w Hruszowicach-Gajach czy znaleziska określane jako skarby w Stubnie, które mogą świadczyć o istnieniu lokalnych ośrodków o funkcjach obronnych, administracyjnych bądź o intensywniejszej aktywności gospodarczej.

Rozmieszczenie stanowisk koncentruje się przede wszystkim w obrębie miejscowości Stubno, Nakło, Kalników (wraz z przysiółkami), Starzawa, Barycz i Stubienko. Ich lokalizacja wskazuje na preferencję terenów położonych w pobliżu cieków wodnych, na łagodnych wyniesieniach oraz obszarach o żyznych glebach, co było typowe dla osadnictwa pradziejowego i wczesnohistorycznego. Szczególnie duże nagromadzenie stanowisk w Stubnie oraz Kalnikowie potwierdza, że były to obszary o znacznym potencjale osadniczym już od najdawniejszych czasów.

Całość rozpoznanego zasobu archeologicznego pozwala stwierdzić, że Gmina Stubno należy do obszarów o wysokiej wartości dziedzictwa archeologicznego. Widoczna jest wyraźna ciągłość osadnicza od epoki kamienia, poprzez kolejne fazy pradziejów, aż po wczesne średniowiecze i okresy późniejsze, co świadczy o trwałym i wieloetapowym zasiedleniu tego terenu.

Wykaz stanowisk ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia Załącznik nr 2.

Stanowiska archeologiczne wymagają badań jedynie w przypadku zagrożenia związanego z różnego rodzaju robotami ziemnymi planowanymi na ich terenie lub w ich rejonie.

Roboty budowlane na stanowiskach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków są dopuszczalne pod warunkiem uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na ich prowadzenie przy zabytku wpisanym do rejestru

(art. 36 ust. 1 pkt 1 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami). Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

Zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami – art. 31. 1a. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować: 1) 2) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego – jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. 2. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych, o których mowa w ust. 1a, ustala wojewódzki konserwator zabytków w drodze decyzji, wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkadzają zabytek archeologiczny.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym o własnej formie terenowej, z obszarów, których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku kolizji z stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT jest powszechnie stosowanym narzędziem analitycznym, służącym uporządkowaniu informacji oraz diagnozie sytuacji jednostki samorządu terytorialnego w określonym obszarze tematycznym. Umożliwia ona ocenę posiadanych zasobów oraz uwarunkowań zewnętrznych, a także wspiera identyfikację problemów i wyznaczanie kierunków oraz priorytetów działań rozwojowych. Nazwa metody pochodzi od pierwszych liter angielskich określeń oznaczających cztery grupy czynników wpływających na realizację celów strategicznych: silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju analizowane w ramach metody SWOT można podzielić, ze względu na ich pochodzenie, na czynniki wewnętrzne, pozostające w bezpośrednim obszarze oddziaływania społeczności lokalnej (silne i słabe strony), oraz czynniki zewnętrzne, związane z otoczeniem jednostki samorządu terytorialnego (szanse i zagrożenia), na które gmina nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można klasyfikować według charakteru ich oddziaływania jako pozytywne, obejmujące atuty i szanse rozwojowe, oraz negatywne, obejmujące słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 2 zaprezentowano analizę silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń odnoszących się do zasobu zabytkowego Gminy Stubno, warunków realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania badań oraz prac budowlanych przy zabytkach nieruchomych, a także działań związanych z upowszechnianiem i promocją dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju gminy.

Tabela nr 2. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY STUBNO	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• opracowana gminna ewidencja zabytków; • różnorodne zasoby dziedzictwa: m.in. grodzisko wczesnośredniowieczne w Hruszowicach, zespół cerkiewny w Kalnikowie, cmentarze (w tym wojenne), zespół dworski w Stubnie, park podworski w Kalnikowie; • silna obecność dziedzictwa pogranicza (sakralnego i sepulkralnego) – obiekty i zespoły powiązane z różnymi tradycjami wyznaniowymi oraz historią regionu; • funkcjonująca infrastruktura kultury (Gminna Placówka Kultury: biblioteka, filia biblioteczna i sieć świetlic) umożliwiająca edukację, animację i działania na rzecz dziedzictwa; • aktywna sieć świetlic wiejskich w wielu miejscowościach (m.in. Barycz, Stubienko, Gaje, Hruszowice, Nakło, Starzawa, Kalników, Stubno); • obowiązująca uchwała w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobów kontroli w ramach Rządowego Funduszu Odbudowy Zabytków; • obecność rezerwatów przyrody „Szachownica kostkowata” oraz „Starzawa”, podnoszących wartość krajobrazu przyrodniczo-kulturowego gminy i wzmacniających jej potencjał dziedzictwa.	• brak rozwiniętej bazy noclegowej i gastronomicznej na terenie gminy; • ograniczona promocja walorów kulturowych i turystycznych gminy; • niewystarczające zagospodarowanie infrastruktury turystycznej, w tym szlaków turystycznych; • niewystarczająca infrastruktura towarzysząca turystyce (miejsca odpoczynku, oznakowanie, mała architektura); • rozproszenie zasobów zabytkowych (wiele obiektów małych form: kapliczki, krzyże, cmentarze, stanowiska archeologiczne); • postępujący zanik dziedzictwa niematerialnego, w tym gwary i tradycyjnych form przekazu ustnego; • ograniczone środki finansowe na konserwację zabytków i działania kulturalne; • niewielkie zaangażowanie młodszych pokoleń w kultywowanie tradycji lokalnych.
SZANSE	ZAGROŻENIA
• rosnąca liczba prawidłowo realizowanych prac remontowo-budowlanych prowadzonych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • obecność obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, wpływających na atrakcyjność osadniczą gminy; • rozwój turystyki kajakowej i rowerowej jako form wypoczynku niskoemisyjnego i zrównoważonego; • potencjał współpracy z lokalnymi stowarzyszeniami, LGD oraz instytucjami kultury; • dynamiczny rozwój działalności kulturalnej na terenie gminy; • położenie przy granicy państwowej – możliwość rozwoju współpracy transgranicznej i projektów	• brak skutecznych i systematycznych mechanizmów zachęcających prywatnych właścicieli do inwestowania w obiekty zabytkowe; • postępujące pogarszanie się stanu technicznego części obiektów zabytkowych na terenie gminy; • wyraźna sezonowość ruchu turystycznego; • użycie materiałów naturalnych lub dawnych technik wymagających specjalistycznej wiedzy i umiejętności; • malejące zainteresowanie turystyką lokalną, w tym agroturystyką, na rzecz turystyki zagranicznej; • realizacja inwestycji, w szczególności przez prywatnych właścicieli, w których interes

wspólnych w zakresie ochrony dziedzictwa pogranicza; • rozwój turystyki krajobrazowej i rowerowej w dolinie Sanu – szansa na lepsze wyeksponowanie lokalnych zabytków i stanowisk archeologicznych; • rozbudowa i modernizacja sieci ścieżek oraz tras rowerowych; • modernizacja obiektów zabytkowych z wykorzystaniem krajowych i unijnych środków finansowych; • korzystne położenie gminy sprzyjające rozwojowi turystyki; • opracowywanie i wdrażanie dokumentów strategicznych ukierunkowanych na zrównoważony rozwój kultury na obszarach wiejskich; • uwzględnianie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w strategii jej rozwoju; • wspieranie działań służących zachowaniu i kształtowaniu ładu przestrzennego, w tym właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych oraz dostosowywaniu nowej zabudowy do wartości historycznych miejsca; • rozwój szlaków turystycznych opartych na lokalnym dziedzictwie kulturowym; • tworzenie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjne zagospodarowanie obiektów zabytkowych; • systematyczne aktualizowanie dokumentów planistycznych i strategicznych na poziomie gminy; • wzrost roli samorządu terytorialnego w działaniach na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; • wdrażanie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego oraz ładu przestrzennego; • możliwość pozyskiwania wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • zwiększanie poziomu dofinansowania prac z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym prac konserwatorskich oraz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.	indywidualny bywa przedkładany nad interes publiczny oraz dobro zabytku; • występowanie samowoli budowlanej, w tym wprowadzanie elementów obcych lub nowej zabudowy niezgodnej z historycznym charakterem i kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich historycznego charakteru i funkcji.
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Stubno. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Cele i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami (Tabela nr 3). Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 3.

Tabela nr 3. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Stubno

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego Gminy Stubno		
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	Czy i gdzie umieszczono tablice
	Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich środków, na jakie obiekty, zakres prac
	Kontynuacja w udzielaniu dotacji zgodnie z obowiązującą uchwałą w sprawie przyjęcia zasad i trybu udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków.	Ilość złożonych wniosków, wartość przyznanych dotacji, ilość przyznanych dotacji, na jakie obiekty, zakres prac
	Realizacja zadań własnych Gminy Stubno w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością.	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Wprowadzenie i egzekwowanie zasad ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.	Czy i jakie zapisy wprowadzono, zmieniono, dla jakich obiektów
	Wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowych cmentarzach znajdujących się na terenie gminy, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	Ilość przeprowadzonych prac, gdzie, wartość przeznaczonych środków
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy aktualizowano Plan
	Uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków o karty dla obiektów: - Hruszowice - cmentarz rzymskokatolicki, - Stubienko - cmentarz rzymskokatolicki; oraz 6 brakujących stanowisk archeologicznych: - 24 AZP 105-85/49, - 16 AZP 105-86/50, - 16 AZP 107-85/77 - 17 AZP 107-85/78 - 18 AZP 107-85/79 - 19 AZP 107-85/80.	Czy wykonano karty, czy zmieniono Zarządzenie dla GEZ
PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców Gminy Stubno		
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Prowadzenie konkursów historycznych i plastycznych dotyczących lokalnego dziedzictwa (np. „Legendy Gminy Stubno”, „Zabytki mojej miejscowości”).	Jakie imprezy zorganizowano, gdzie, z kim współpracowano, wartość poniesionych środków
	Realizacja warsztatów edukacyjnych w szkołach we współpracy z Gminną Placówką Kultury oraz izbami regionalnymi.	
	Wspieranie i współtworzenie wydarzeń kulturalnych z udziałem lokalnych organizacji społecznych i pozarządowych	
	Przygotowanie wycieczek krajoznawczych i rowerowych po terenie gminy, obejmujących najcenniejsze zabytki, miejsca pamięci oraz elementy krajobrazu kulturowego.	
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Opracowanie i montaż tablic informacyjnych przy najcenniejszych zabytkach gminy, w szczególności przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Oznaczenie wybranych elementów małej architektury sakralnej oraz miejsc pamięci.	
	Rozbudowa infrastruktury informacyjnej przy trasach rowerowych i pieszych (mapy, krótkie opisy dziedzictwa kulturowego).	
	Powiązanie istniejących szlaków rowerowych i pieszych z narracją historyczno-kulturową gminy.	
Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Prowadzenie działań informacyjnych skierowanych do właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie zasad ochrony	Jakie działania podjęto, jakie zaplanowano, z kim

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
	i możliwości pozyskiwania wsparcia, obejmujące w szczególności: – przekazywanie właścicielom informacji o obowiązkach wynikających z przepisów dotyczących ochrony zabytków, – informowanie o dostępnych formach wsparcia finansowego, w tym dotacjach celowych, programach krajowych i wojewódzkich, – przygotowywanie i dystrybucję materiałów informacyjnych (broszury, poradniki, informacje online) dotyczących zasad prowadzenia prac przy obiektach zabytkowych, – prowadzenie indywidualnych konsultacji dla właścicieli zabytków w zakresie planowanych prac remontowych i konserwatorskich, – współpracę z właściwymi służbami konserwatorskimi w celu zapewnienia spójności przekazywanych informacji.	współpracowano, wartość przeznaczonych środków
	Włączanie zagadnień ochrony dziedzictwa do wydarzeń kulturalnych i edukacyjnych realizowanych na terenie gminy.	Gdzie rozpowszechniano, w jakiej formie, informacje na jaki temat, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków

8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

• **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

• **instrumenty finansowe:**

- dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja o dziedzictwie kulturowego Gminy Stubno),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Gminy Stubno dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Stubno,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującymi przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, troska o zabytek obejmuje m.in. zapewnienie warunków do jego dokumentowania, upowszechniania wiedzy na jego temat, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich oraz robót budowlanych, a także utrzymania zabytku i jego otoczenia w możliwie najlepszym stanie. Finansowanie tych działań stanowi obowiązek nie tylko właściciela zabytku, lecz również każdego podmiotu posiadającego tytuł prawny do obiektu, w tym trwałych zarządców oraz użytkowników wieczystych. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego dysponującej takim tytułem prawnym, opieka nad zabytkiem należy do jej zadań własnych. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, jak również działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej, ich popularyzacją oraz udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł, w zależności od charakteru podejmowanych działań.

Niniejszy rozdział prezentuje możliwości pozyskiwania dodatkowych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych. Istotne jest, aby władze gminy z własnej inicjatywy podejmowały działania zmierzające do zabezpieczenia w budżecie środków na realizację zapisów GPOnZ, zwłaszcza że wiele zewnętrznych źródeł finansowania wymaga zapewnienia wkładu własnego. Podstawowy obowiązek w zakresie opieki nad zabytkami, ich ochrony oraz finansowania prac konserwatorskich i robót budowlanych spoczywa jednak na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemysłu** – zasady i tryb postępowania przy finansowaniu i współfinansowaniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych województwa podkarpackiego dotowanych ze środków budżetowych Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyznawane są zgodnie z obowiązującymi przepisami (ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami, rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz ustawa o finansach publicznych). Dotacja może być udzielona na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku lub w roku następującym po roku złożenia wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku o udzielenie dotacji.

• **Dotacje z budżetu Województwa Podkarpackiego** – udzielane są na podstawie przyjętej Uchwały Nr XXX/508/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie określenia zasad udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego. W 2024 r. wprowadzono zmiany do uchwały, które zostały przyjęte Uchwałą Nr VI/101/24 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 sierpnia 2024 r. zmieniająca uchwałę w sprawie określenia zasad i kryteriów udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego.

Dotacja z budżetu Województwa Podkarpackiego na prace konserwatorskie przy zabytku ruchomym może być przyznana w kwocie od 10 000 zł do 100 000 zł.

Dotacja z budżetu Województwa Podkarpackiego na prace konserwatorskie przy zabytku nieruchomym może być przyznana w kwocie od 10 000 zł do 300 000 zł.

Jeżeli w trakcie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wnioskodawca pozyska dodatkowe środki finansowe z innych źródeł, nieprzewidziane na etapie składania wniosku lub faktyczne koszty realizacji prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych okażą się niższe od planowanych, kwota dotacji może być niższa niż 10 000 zł.

Wnioski należy składać na formularzu, który jest udostępniany na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie wraz z ogłoszeniem o naborze wniosków o udzielenie dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych w danym roku budżetowym.

• **Dotacje z budżetu Gminy Stubno** – udzielane są zgodnie z Uchwałą Nr LIII/331/2023 Rady Gminy Stubno z dnia 28 kwietnia 2023 r. w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków, sposobu jej rozliczania oraz sposobów kontroli w ramach Rządowego Funduszu Odbudowy Zabytków. Wartość dofinansowania nie przekroczy kwoty 3.500.000,00 zł brutto. Dopuszcza się przyznanie dotacji, które Beneficjent dotacji zamierza wykonać w okresie dłuższym niż rok budżetowy.

Dotychczas przekazano jedną dotację w kwocie 979 241,89 zł Parafii Prawosławnej Zaśnięcia NMP w Kalnikowie na realizację zadania pn. „Prace konserwatorskie polegające na rewitalizacji kopuł oraz konstrukcji sklepień cerkwi pod wezwaniem Zaśnięcia NMP w Kalnikowie, gmina Stubno”.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w siedmiu kategoriach:

- Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- Adaptacja obiektów zabytkowych;
- Architektura i budownictwo drewniane;
- Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne);
- Zabytek dostępny;
- Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza, Fundację Orange.

• Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony był z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać, np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od dnia 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Program „Ochrona Zabytków”**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

- **Program „Groby i cmentarze wojenne w kraju”**

Celem programu jest wspieranie opieki nad grobami i cmentarzami wojennymi na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo kluczowych wydarzeń z historii Polski związanych z walką i męczeństwem, a także wspieranie prowadzenia działań naukowych upowszechniających wiedzę na temat tych wydarzeń.

- **Program „Miejsca pamięci i trwale upamiętnienia w kraju”**

Celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Program „Kultura ludowa i tradycyjna”**

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania.

• Program „Wspieranie działań muzealnych”

Celem programu jest wspieranie działalności muzealnej z zakresu prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych oraz opieki konserwatorskiej nad zbiorami.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zespół Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego, NGO oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy w Stubnie
11. Materiały udostępnione przez WUOZ w Przemyśle
12. Fastnacht A., Osadnictwo ziemi przemyskiej w latach 1340-1650, Wrocław 1962
13. Kiryk F. (red.), Dzieje Przemyśla, t. 1-2, Przemyśl 1996
14. Motyka G., Od rzezi wołyńskiej do akcji „Wisła”. Konflikt polsko-ukraiński 1943-1947, Kraków 2011
15. Półcwiartek J., Ziemia przemyska w czasach nowożytnych (XVI-XVIII w.), Przemyśl 2002
16. Wolski J., Galicja pod panowaniem austriackim 1772-1918, Kraków 2005
17. Wyrozumski J., Dzieje Polski do roku 1505, Warszawa 1984
18. www.nid.pl
19. www.nimoz.pl
20. www.zabytek.pl
21. www.stat.gov.pl/gus
22. www.isap.sejm.gov.pl

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Stubno
2. Tabela nr 2. Analiza SWOT
3. Tabela nr 3. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Stubno

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Stubno

LP.	OBIEKT	MIEJSCOWOŚĆ	DATOWANIE	NR REJESTRU I DATA WPISU
1	Zespół dworski-parkowy	Stubno	XIX/XX w.	A-1516 26.03.1987 r., 1.02.2018 r.
2	Zespół cerkwi gr.-kat., obecnie kościół rzym.-kat., fil. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego(cerkiew i dzwonnica)	Stubienko	1898 rok	A-724 19.03.1986 r.
3	Cerkiew prawosławna p.w. Zaśnięcia NMP (cerkiew i dzwonnica)	Kalników	1882 rok	A-457 05.06.1992 r.
4	Krzyż kamienny z dwiema lipami	Kalników	XIX/XX w.	A-52 09.01.2002 r.
5	Park podworski	Kalników	XIX/XX w.	A-230 24.06.1987 r.
6	Grodzisko wczesnośredniowieczne kopiec ziemny	Hruszowice-Gaje	XV w.	A-583 02.12.1970 r.
7	Cmentarz komunalny, dawny rzymskokatolicki	Stubno	pocz. XIX w.	A-723 05.01.1995r
8	Cmentarz prawosławny, obecnie komunalny	Kalników	poł. XIX w.	A-720 20.07.1993 r.
9	Kaplica grobowa rodziny Orzechowiczów	Kalników	pocz. XX w.	A-720 20.07.1993 r.
10	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	Kalników	1915 rok	A-721 20.07.1993 r.
11	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	Starzawa	1915 rok	A-722 03.09.1993 r.
12	Cmentarz rzymsko-katolicki	Nakło	1 poł. XIX w.	A-719 05.01.1995 r.
13	Cmentarz grecko-katolicki	Barycz	2 poł. XIX w.	
14	Cmentarz grecko-katolicki	Barycz		
15	Cmentarz grecko-katolicki	Chałupki Dusowskie		
16	Cmentarz wojenny z I wojny światowej	Stubno	1914-1918	
17	Ochronka, ob. posterunek policji (mieszkania)	Stubno	pocz. XX w.	
18	Siedziba siostr zakonnych, ob. nieużytkowana	Stubno	l. 30-te XX w.	
19	Plebania - pozostałość kościoła par. MB Różańcowej, ob. par. p.w. MB Szkaplerznej	Stubno	pocz. XX w.	
20	Dzwonnica - pozostałość zespołu kościoła par. MB Różańcowej, ob. par. p.w. MB Szkaplerznej	Stubno	1915 rok	
21	Stajnia - pozostałość zespołu kościoła par. MB Różańcowej, ob. par. p.w. MB Szkaplerznej	Stubno	pocz. XX w.	
22	Oficyna wschodnia, oficyna zachodnia w zespole dworskim	Stubno	pocz. XX w.	
23	Rządcówka w zespole dworskim, ob. dom nr 223	Stubno	l. 30-te XX w.	
24	Młyn w zespole dworskim	Stubno	l. 30-te XX w.	
25	Spichlerz w zespole dworskim	Stubno	l. 30-te XX w.	
26	Szkoła, ob. nieużytkowana	Stubno	1935 rok	
27	Kościół par. p.w. Św. Andrzeja Apostoła	Kalników	1912-1913, zniszczony1915, odb. 1923 rok	
28	Plebania w zespole kościoła parafialnego p.w. Św. Andrzeja Apostoła	Kalników	murowana, 1913 rok	

29	Stajnia i obora pozostałość zespołu dworskiego	Kalników	XIX w.	
30	Kaplica grobowa, ob. kościół rzym.-kat. fil. p.w. MB Różańcowej	Hruszowice	XIX w., remont 1960 rok	
31	Pozostałość parku dworskiego	Starzawa	XIX/XX w.	
32	Dom nr 20	Stubno	pocz. XX w.	
33	Dom nr 21	Stubno	pocz. XX w.	
34	Dom nr 29	Stubno	drew., pocz. XX w.	
35	Dom nr 40	Stubno	drew., pocz. XX w.	
36	Dom nr 54	Stubno	k. XIX w.	
37	Dom nr 78	Stubno	drew., k. XIX w.	
38	Dom nr 93	Stubno	l. 30-te XX w.	
39	Dom nr 94	Stubno	l. 30-te XX w.	
40	Dom nr 95	Stubno	l. 30-te XX w.	
41	Dom nr 98	Stubno	1947 rok	
42	Dom nr 125	Stubno	pocz. XX w.	
43	Zagroda nr 169	Stubno	pocz. XX w.	
44	Dom nr 3	Hruszowice	pocz. XX w.	
45	Dom nr 30	Hruszowice	drew. l. 30-te XX w.	
46	Dom nr 54	Hruszowice	drew. l. 30-te XX w.	
47	Dom nr 51	Kalników	drew. l. 30-te XX w.	
48	Dom nr 57	Kalników	drew. pocz. XX w.	
49	Dom nr 226	Kalników	drew. pocz. XX w.	
50	Dom nr 251	Kalników	drew. pocz. XX w.	
51	Dom nr 7	Nakło	drew. 1939 rok	
52	Dom nr 32	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
53	Dom nr 53	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
54	Dom nr 64	Nakło	drew. 1939 rok	
55	Dom nr 70	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
56	Dom nr 80	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
57	Dom nr 87	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
58	Dom nr 93	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
59	Dom nr 95	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
60	Dom nr 100	Nakło	drew. l. 30-te XX w.	
61	Dom nr 104	Nakło	drew. pocz. XX w.	
62	Dom nr 110	Nakło	drew. pocz. XX w.	
63	Dom. nr 38	Stubienko	1939 rok	
64	Kaplica na „kolonii”	Stubno	drew., k. XIX w. rekonstrukcja l. 80-te XX w.	
65	Kaplica przy drodze powiat. (przed wsią Stubienko)	Stubno	murowana XIX/XX w.	
66	Kapliczka	Kalników	mur. 1858 rok	
67	Kapliczka	Kalników	mur., XIX w.	
68	Kapliczka	Barycz	pocz. XX w.	
69	Kapliczka	Barycz	XIX w.	
70	Kapliczka przy drodze Stubienko - Barycz	Barycz	pocz. XX w.	
71	Kapliczka przydrożna	Stubienko	drewniana XIX/XX w.	A-1095 18.02.2013 r.
72	Krzyż murowany, biały	Stubienko		
73	Figura Matki Boskiej obok domu nr 17	Stubienko	lata 50-te XX w.	
74	Krzyż przydrożny przy drodze polnej	Hruszowice	pocz. XX w.	

75	Krzyż przydrożny na skrzyżowaniu Kalników - Gaje	Hruszowice	l. 20-te XX w.	
76	Obelisk poświęcony funkcjonariuszom MO zmarłym w 1945 r.	Nakło		

Załącznik nr 2. Spis stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Stubno

1. Obszar AZP 105-85 (Hruszowice-Gaje, Stubienko)
2. Obszar AZP 105-86 (Hruszowice, Kalników)
3. Obszar AZP 106-85 (Stubno, Barycz, Stubienko, Nakło)
4. Obszar AZP 106-86 (Starzawa, Kalników)
5. Obszar AZP 107-85 (Nakło)
6. Obszar AZP 107-86 (Starzawa)

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA	CHRONOLOGIA
OBSZAR AZP 105-85					
1	Hruszowice - Gaje	1	2	gród	wczesne średniowiecze
2	Hruszowice - Gaje	7	3	p. osadniczy	epoka kamienia wczesne średniowiecze
3	Hruszowice - Gaje	8	23	osada	epoka kamienia wczesna epoka brązu wczesna epoka żelaza prahistoria wczesne średniowiecze
4	Srubienko	24	49	osada	epoka brązu
5	Hruszowice - Gaje	9	25	śl. osadnictwa	wczesne średniowiecze
6	Hruszowice - Gaje	10	26	p. osadniczy	wcz. lub starsza epoka brązu wczesne średniowiecze
7	Hruszowice	11	27	p. osadniczy	epoka kamienia wczesne średniowiecze
8	Hruszowice	12	31	śl. osadnictwa osada p. osadniczy	wczesna epoka brązu wczesne średnio. ? prahistoria
9	Hruszowice - Gaje	13	32	? p. osadniczy	
10	Stubienko	1	41	? p. osadniczy	
11	Stubienko	10	44	śl. osadniczy	prahistoria
12	Hruszowice - Gaje	14	46	śl. osadniczy	prahistoria
13	Hruszowice - Gaje	15	47	osada	neolit prahistoria okres wczesnośrednio.
OBSZAR AZP 105-86					
1	Hruszowice	2	8	śl. osadnictwa osada	epoka kamienia wczesna epoka brązu prahistoria
2	Hruszowice	5	15	śl. osadnictwa osada śl. osadnictwa śl. osadnictwa	I faza neolitu prahistoria okres wczesne średnio. średniowiecze
3	Kalników	3	12	śl. osadnictwa p. osadniczy p. osadniczy p. osadniczy	neolit wczesne średnio. prahistoria

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA	CHRONOLOGIA
4	Hruszowice	3	13	śl. osadnictwa p. osadniczy p. osadniczy	neolit wczesne średnio. ? prahistoria
5	Hruszowice	4	14	p. osadniczy	wczesne średnio.
6	Hruszowice	6	16	p. osadniczy	? prahistoria
7	Hruszowice	4	32	p. osadniczy śl. osadnictwa	? prahistoria wczesne średnio.
8	Hruszowice	16	50	śl. osadnictwa osada śl. osadnictwa śl. osadnictwa	neolit III-V okres epoki brązu (HaD) późne średniowiecze/ II poł. XV w. nowożytność
9	Kalników	5	33	śl. osadnictwa śl. osadnictwa	neolit wczesne średnio.
10	Kalników	6	34	śl. osadnictwa	wczesne średnio.
11	Kalników	7	35	śl. osadnictwa	? prahistoria
12	Kalników	8	36	śl. osadniczy	? lużycka wczesne średnio. ? prahistoria
13	Kalników	9	37	śl. osadniczy	wcz. KB?
14	Kalników	10	38	p. osadniczy p. osadniczy p. osadniczy	neolit ? lużycka ? prahistoria
15	Kalników	2	47	p. osadnictwa	neolit
OBSZAR AZP 106-85					
1	Stubno	1	10	śl. osadnictwa	neolit
2	Stubno	2	11	grodzisko?	
3	Stubno	3	12	śl. osadnictwa	neolit
4	Stubno	4	13	skarb	XVII w.
5	Stubno	5	14	śl. osadnictwa	wczesne średniowiecze
6	Stubno	6	15	skarb	nowożytna
7	Stubno	7	16	śl. osadnictwa	nieokreślona
8	Barycz	1	33	śl. osadnictwa	epoka kamienia
9	Barycz	2	34	śl. osadnictwa	prahistoria
10	Barycz	3	35	śl. osadnictwa	epoka kamienia
11	Barycz	4	36	śl. osadnictwa	prahistoria średniowiecze XV–XVI w.
12	Barycz	5	37	śl. osadnictwa osada osada śl. osadnictwa	epoka kamienia późny okres wpływów rzymskich nowożytna średniowiecze
13	Stubno	8	40	śl. osadnictwa	epoka kamienia
14	Stubno	9	41	śl. osadnictwa	epoka kamienia
15	Stubienko	2	42	osada osada osada śl. osadnictwa	prahistoria wczesna epoka żelaza średniowiecze nowożytna

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA	CHRONOLOGIA
16	Stubienko	3	43	śl. osadnictwa śl. osadnictwa osada	prahistoria epoka brązu ?
17	Stubienko	4	44	osada śl. osadnictwa	? wczesne średniowiecze
18	Stubienko	5	45	osada śl. osadnictwa	? łużycka wczesne średniowiecze
19	Stubienko	6	46	śl. osadnictwa	epoka kamienia
20	Stubienko	7	47	osada śl. osadnictwa	średniowiecze XV–XVI okres nowożytny
21	Stubienko	8	48	osada śl. osadnictwa	prahistoria wczesne średniowiecze
22	Stubienko	9	49	śl. osadnictwa osada śl. osadnictwa śl. osadnictwa	prahistoria okres wpływów rzymskich wczesne średnio. okres nowożytny
23	Stubno	10	50	osada osada osada	prahistoria ? łużycka wczesne średniowiecze
24	Stubno	11	51	osada osada	prahistoria wczesne średniowiecze
25	Stubno	12	52	śl. osadnictwa śl. osadnictwa	prahistoria średniowiecze
26	Stubno	13	53	osada śl. osadnictwa śl. osadnictwa	? łużycka epoka brązu wczesne średniowiecze
27	Stubno	14	54	śl. osadnictwa	prahistoria
28	Stubno	15	55	śl. osadnictwa osada osada	epoka kamienia neolit wczesne średniowiecze
29	Stubno	16	56	śl. osadnictwa	epoka kamienia
30	Stubno	17	57	śl. osadnictwa śl. osadnictwa	neolit prahistoria
31	Stubno	18	58	osada	prahistoria
32	Nakło	1	59	śl. osadnictwa	epoka kamienia
33	Stubno	19	60	osada śl. osadnictwa osada	prahistoria późn. okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
34	Stubno	20	61	osada osada	prahistoria nowożytna
35	Stubno	21	62	osada	neolit okres halszacki okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
36	Stubno	22	63	śl. osadnictwa osada	prahistoria ? łużycka okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA	CHRONOLOGIA
37	Stubno	23	64	śl. osadnictwa osada	neolit okres halsztat wczesne średniowiecze
38	Stubno	24	65	osada	wczesne średniowiecze prahistoria
39	Stubno	25	66	śl. osadnictwa	epoka brązu
40	Nakło	2	67	osada śl. osadnictwa	? łużycka średniowiecze
41	Nakło	3	68	śl. osadnictwa	prahistoria epoka brązu nowożytna
42	Nakło	4	69	osada	prahistoria epoka brązu
43	Nakło	5	70	osada śl. osadnictwa	prahistoria okres wpływów rzymskich okres halsztat nowożytna
44	Nakło	6	71	osada śl. osadnictwa osada	prahistoria epoka brązu średniowiecze
45	Nakło	7	72	osada	prahistoria wczesne średniowiecze
46	Nakło	8	73	osada	późny okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
47	Stubno	26	74	osada śl. osadnictwa	późny okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
48	Stubno	27	75	śl. osadnictwa	wczesne średniowiecze
49	Stubno	28	76	śl. osadnictwa śl. osadnictwa osada	prahistoria epoka brązu nowożytna
50	Stubno	29	77	śl. osadnictwa	prahistoria nowożytna
51	Stubno	30	78	śl. osadnictwa	epoka kamienia
52	Stubno	31	79	śl. osadnictwa	epoka kamienia
53	Stubno	9	80	śl. osadnictwa osada	epoka brązu średniowiecze
54	Nakło	10	81	śl. osadnictwa	epoka brązu
55	Stubno	32	82	śl. osadnictwa	epoka kamienia
OBSZAR AZP 106-86					
1	Starzawa	7	16	śląd osadnictwa	neolit
2	Starzawa	8	17	śląd osadnictwa	? łużycka
3	Kalników	19	18	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia ? łużycka
4	Kalników	20	19	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	prahistoria epoka brązu halsztat
5	Kalników - Zagrebła	21	20	śląd osadnictwa	prahistoria

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA	CHRONOLOGIA
6	Kalników	22	21	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	prahistoria epoka brązu
7	Kalników - Zagrebła	23	22	osada osada	prahistoria wczesne średni.
8	Starzawa	9	23	śląd osadnictwa	epoka kamienia
9	Starzawa	10	24	śląd osadnictwa	epoka brązu
10	Kalników - Zagrebła	25	26	śląd osadnictwa	epoka kamienia
11	Kalników - Zagrebła	26	27	śląd osadnictwa	prahistoria
12	Kalników - Zagrebła	27	28	śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu
13	Starzawa	11	29	śląd osadnictwa	prahistoria
14	Starzawa	12	30	śląd osadnictwa	epoka kamienia
15	Kalników - Zagrebła	28	31	osada osada śląd osadnictwa	prahistoria epoka brązu
16	Kalników - Zagrebła	29	32	śląd osadnictwa osada osada	epoka kamienia epoka brązu halsztat prahistoria
17	Kalników - Zagrebła	30	33	osada śląd osadnictwa osada	prahistoria okres wpływów rzymskich okres nowożytny
18	Kalników - Zagrebła	31	34	śląd osadnictwa	prahistoria nowożytna
19	Kalników - Zagrebła	32	35	śląd osadnictwa	epoka brązu
20	Kalników - Zagrebła	33	36	śląd osadnictwa	neolit prahistoria epoka brązu okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
21	Kalników - Zagrebła	34	37	śląd osadnictwa	epoka kamienia
22	Kalników - Zagrebła	35	38	osada śląd osadnictwa	prahistoria epoka brązu
23	Kalników - Zagrebła	36	39	osada	epoka kamienia ? lużycka
24	Kalników - Kowaliki	37	40	osada	epoka kamienia prahistoria prahistoria nowożytna
25	Kalników - Kowaliki	38	41	osada śląd osadnictwa	epoka kamienia prahistoria epoka brązu okres wpływów rzymskich
26	Kalników - Kowaliki	39	42	osada śląd osadnictwa	prahistoria epoka brązu wczesne średniowiecze

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA	CHRONOLOGIA
27	Kalników - Kowaliki	40	43	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia
28	Kalników - Zagrebla	12	3	śląd osadnictwa	neolit
29	Kalników - Zagrebla	11	2	osada	prahistoria okres wpływów rzymskich
30	Stubno	33	4	śląd osadnictwa	neolit
31	Kalników - Pogorzelec	14	6	śląd osadnictwa	prahistoria
32	Kalników	15	11	śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa	epoka kamienia prahistoria okres nowożytny
33	Kalników - Pogorzelec	16	12	osada śląd osadnictwa osada	prahistoria epoka brązu okres wpływów rzymskich wczesne średniowiecze
34	Kalników - Pogorzelec	17	13	osada śląd osadnictwa osada	prahistoria epoka brązu okres nowożytny
35	Kalników - Pogorzelec	18	14	śląd osadnictwa	prahistoria epoka brązu
36	Kalników	13	5	śląd osadnictwa	neolit
37	Starzawa	2	7	śląd osadnictwa	epoka kamienia
38	Starzawa	3	8	śląd osadnictwa	epoka kamienia
39	Starzawa	4	9	śląd osadnictwa	prahistoria epoka brązu – halsztat wczesne średniowiecze okres nowożytny
40	Starzawa	5	10	śląd osadnictwa	prahistoria średniowiecze
41	Starzawa	6	15	śląd osadnictwa	epoka kamienia
OBSZAR AZP 107-85					
1	Nakło	12	48	śląd osadnictwa	neolit
2	Nakło	13	59	osada	łużycka
3	Nakło	14	60	osada	prahistoria
4	Nakło	15	61	śląd osadnictwa osada	prahistoria wczesna epoka brązu ? łużycka średniowiecze
5	Nakło	16	77	śląd osadnictwa osada	prahistoria średniowiecze
6	Nakło	17	78	śląd osadnictwa	łużycka
7	Nakło	18	79	osada osada	prahistoria ? łużycka
8	Nakło	19	80	osada	prahistoria
9	Nakło	20	100	śląd osadnictwa	epoka kamienia
OBSZAR AZP 107-86					
1	Starzawa	14	2	śląd osadn.	neolit
2	Starzawa	15	3	śląd osadn.	ep. kamienia
3	Starzawa	16	4	śląd osadn.	wcz. ep. brązu

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	CHARAKTERYSTYKA STANOWISKA	CHRONOLOGIA
4	Starzawa	17	5	śląd osadn. osada	ep. kamienia prahistoria późny okres wpływów rzymskich